

LJUBLJANSKI ZVON

5

LETNIK XLVII
1927

Vsebina zvezka za mesec maj:

1. † Srečko Kosovel: Ocean	257
2. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prihodnjič.)	261
3. Jos. Wester: Iz Aškerčeve literarne ostaline. (Dalje prihodnjič.)	270
4. František Götz: Pritok nove življenske energije. (Konec prihodnjič.)	277
5. Anton Ocvirk: Prometejada	285
6. Iz svetovne književnosti	284
N. Preobraženskij: Pantelejmon Romanov	284
Pantelejmon Romanov: Ljubezen	285
7. Vinko Košak: Mislim	295
8. Tone Seliškar: Fabriške delavke	295
9. Vlad. Velmar Janković: S knjižnega trga. (Konec.)	296
10. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Dalje prihodnjič.)	300
11. Književna poročila	308
Slovenska dela: Paul Eisner: Volkslieder der Slawen (J. A. G.). — Dve novi Meškovi knjigi (Pavel Karlin). — Erjavec-Flerè: Starejše pesnice in pisateljice (Joža Lovrenčič). — Srbsko-hrvatska dela: A. Jelačić: Ruska revolucija i njeno poreklo (N. Preobraženskij).	
12. Kronika	315
Domači pregled: Drama: Begović: Božji človek (Ivan Rozman). — Božična razstava (K. Dobida). — Inozemski pregled: Pregled francoske književnosti v minulem letu (Miran Jarc).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka **brezplačno le tedaj**, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje **FRAN ALBRECHT**.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravišтво: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

† Srečko Kosovel: Ocean

I.

Mrzel, mrzel je ocean,
če ti je tesno, stopi vanj!
Dovolj globoka je hladna temà —
potopi svojo boleost do dna!

Kdo si? — Jaz...

Kdo je jaz,

kaj je jaz?

Jaz mu razdenem obraz,
moja oblast je temà,
ne tista téma, ki dobro dé —
ona, ki se od goré do goré razprostre,
od morja do morja
očesa in duše preseže obzorja

— — — — —

Moj grob je širok, moj grob je teman,
kdor ima svoj obraz,
mu ga raztrgam jaz,
ocean.

II.

Mornar, mornar, ná lepih rož,
oj lepih rož, oj sladkih rož,
in tiho vlezi se v svoj čoln —
lepó, lepó zasanjal boš.

Strupen je cvet, a se ne boj,
po njem ti bo sladak pokoj,
zapreš oči, lepo zaspiš,
pozabiš vse in onemiš.

O kaj, o kaj te gosli pojó,
da me na bregu čaka nekdo? —

Glej, skoro ne čujem nišesar več,
truden sem, truden; a rože te
dehte sladkó, sladkó, sladkó...

III.

Ti boš rastlina, med plastjo plast,
in skozi tebe kipela bo rast;
neviden boš in nepoznan —
ti boš na dnu vseh žrtvovanj.

Mogoče ti bo tesnó kedaj,
če na zemljó bo prisvetil maj,
nad tabo vse zelenelo bo,
cvetelo bo, živeló bo — —

in ti boš tesno med plastmi,
zemljó presijale bi rade oči,
o, tvoje oči bodo rasle v svet,
v njih vzhod bo sijal z zahodom spet.

Nad zemljo sinje, sinje nebo
kot da vse mrtve oči vanj sijó
in z roko v roki nevidni vsi —
tak v živem koraku mrtvi zveni.

IV.

Izza gorâ — hahà, hahà,
prišel nekoč je mlad študent.
Bil je zakrit, bil je ovit
in tudi dekle je imel —
oj lepo ljubico, hahà.

A zdaj se z njim igra temà...
Mogoče boljše je tako:
na strmi poti pod goró
mordà bi ga razbojnik ubil,
ubil in ga pod gozdom skril.

Podaj mi roko skozi noč,
o draga, da mi bo v pomoč,
moj dom sedaj je ves hladan,
preselil sem se v ocean,
tesnó sem v večnost pokopan —
moj grob je širok, moj grob je teman.

V.

Joj, rešite me! Jaz sem poet,
jaz nisem trgovec in bankir!
Mrzla voda pljuska po ladji —
meni preti ostudna zver!

V svojem črnem čolnu tam sedi,
z rdečo lučjo sveti v temó,
in kdor ni pripravljen, kdor je mehak,
z veslom razkolje mu glavó.

Širok, širok je ocean
in šum njegovih valov hladan,
a še strašnejši je mir njegov,
ko veter ne brazdà valov.

Vtopljeni so, ki ne morejo
nikoli se potopiti do dna,
tam plavajo, se premetavajo —
strašnó je strmeti v potop svetà!

VI.

Kateri bi morda šel rad nazaj,
a kako bi, bratec, nazaj, kako,
ko duša ti ne more umreti
in tiho duší te pod vodó!

Boste taki večno v temi živeli,
ali vas vrže morjé na kraj,
boste z vodami nanovo vzblestili
in v jutru splavali nazaj?

Vtonili so vaši bregovi, vtonili,
in zdaj ne veste ne kam, ne kod,
vaši cilji so se izgubili,
a vi ste morali za njimi na pot.

VII.

Po tihi vodi, temni vodi
plava mlad in lep mrlič;
lep, o lep mu je obraz,
bled, ko da je iz cvetja vstal,
ko da je vstal in zacvetel —

Po vodi plava mlad mrlič...

In če je vstal, zakaj je vstal?
Ali je že dobojeval

ves boj strasti,
ves boj ljudi,
in zdaj mu je čas, da gre na dno?
Temà se sklanja nad temó...

VIII.

Čez dvajset tisoč let mogoče,
ko vstanejo ti otoki iz tal,
pride na goro s palčico v roki
geolog, in bo raziskoval.

Iskal bo predpotopnih ljudi,
strmele bodo njegove oči,
toda zaman, zaman, zaman
se bo trudil spoznati ocean.

Ta ocean, strašno odprt
zanimcem življenje, nam je smrt,
je preizkušnja, naval in strast,
strašan pogin za novo rast.

Geolog bo učil: Te vzporedne plasti —
tukaj nič boja bilo ni,
tukaj je tiho pokrilo morjé
doline, polja in goré...

IX.

Štirje veslači v noč gredó,
oj v noč gredó, strašno pojó
in bijejo z vesli v temni val
in kličejo: Vstani, pridi, naš kralj!

Štirje veslači gredo skozi noč —
«Pridi!» — ga kličejo na pomoč, —
«ali reši v Evropi nas,
ali pa v strašnost potopi nas!»

Toda rešilne zvezde ni,
v njihovih očeh več vid ne blesti,
v njihovih očeh le še ogenj gori,
ki požiga, razkraja zdravje ljudi.

Štirje veslači v noč gredó,
oj v noč gredó, strašno pojó
in bijejo z vesli, zovó zaman — —
Tih je nad mrtvimi ocean.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

VII.

Marčeve ide so prišle in Rim je odmeval od zmagoslavja. Enejeva vojska je bila urejena na Martovem polju, senat in magistrati so bili zbrani in ko so zapele medene troblje, je zagrmel iz grl tisočev donebesni lo triumph!... Triumf so otvorili magistrati — edili, kvestorji, pretorji in konzula, za njimi so se vrstili senatorji in njim je sledila izbrana četa stasitih legijonarjev, ki so nesli Enejeve trofeje. Dolga vrsta je bila legijonarjev, velik je bil vojni plen in bogati zlati venci — dve sto dvanajst funtov bi tehtali — so se bleščali v pomladanem solncu, zlatih posod in opreme je bilo dva tisoč sto tri funte, srebra dve sto dvajset tisoč funtov in še sto sedem in dvajset tisoč atiških četverodrahem, dve sto petdeset tisoč aitoforov in šestnajst tisoč tri sto dvajset zlatih filipov. Za legijonarji so se uvrstili vojni vozovi, natrpani z orožjem premaganega sovražnika. Trofejam je sledila žrtvena hekatomba belih volov (bikov) in za njimi je korakalo devet in štirideset galskih velmož mrko in temno kot njihovi knezi Ortijagon, Kombolomaron in Gavlot, ki so stopali pred triumfalnim vozom in vedeli, da jih čaka pred zatonom solnca nasilna smrt...

Tik ob vozu so v škrlatnih tunikah šli liktorji, spremljajoč s fasci v rokah triumfatorja Eneja, ki se je peljal na vozu, v katerega so bili vpreženi štirje iskri belci. Oblečen je bil kot kapitolinski Jupiter v zlatovezeno tuniko — tunica palmata so ji rekli — in v togo, pretkano z zlatom — toga picta je bila to. V eni roki je držal slonokoščeno žezlo, vrhu katerega je sedel z razprostrtimi krili rimski orel, v drugi roki mu je zelenela palmova veja. Krog glave se mu je ovijal lovorov venec, nad glavo pa mu je držal suženj zlati venec najvišjega boga...

Za triumfatorjevim vozom so se uvrstili legati in vojni tribuni in za njimi ostala vojska...

Triumf se je pomikal mimo Flaminijevega cirkusa ob Martovem polju, šel skozi Karmentalska vrata čez Boarium in Velabrum mimo Cirkusa Maksima med Palatinom in Aventinom in zavil po cesti ob Palatinu do »znojnega miljnika«, kjer je krenil na Sveto cesto in se usmeril proti Foru in od tam na Capitolium, da bi se triumfator poklonil Jupitru in mu izročil zlati venec...

Vzdolž ulic, koder se je premikal triumf, se je trlo ljudstva, ki je vzklikalo, mahalo z rokami, poslušalo razposajene popevke vojaštva, ki so med slavnimi vzkliki kot običajno grdile triumfatorja ...

Pred hišama bratov Atinijev se je bilo nagomililo dokaj članov Tovarištva Duha zemlje. Tudi Anonimos je bil med njimi in Paculla Annia je med ženskami, oblečenimi kot že dolgo ne, bila najglasnejša in najtišja. Švigala in prerivala se je sem in tja; zdaj je obstala kot slučajno pred Markom Atinijem, zdaj pred Anonimom in že je bila spet sredi svojih znank in jim šepetala: «Canna intrat!» Opozoriti jih je hotela na otvoritveni praznik velike boginje idejske matere, ki se prične popoldne s sprevedom kanoforov na Palatin v njeno svetišče.

«Takega slavlja Magna Dea še ni doživela,» je hitela pripovedovati Paculla Annia svojim tovarišicam. «Enejev triumf bo vse navdušil zanj. Marcus mi je povedal, da se je Enej izkazal; navadnim prostakom je izplačal po 42 denarov, drugim pa dvojno in trojno plačo in še obdaroval jih je in v vseh tabernah in popinah je naročil pogostitev ljudstva na svoj račun in vsaka ganea in vsak gurgustium bo brezplačno točil. Vse bo navdušeno, še bolj ko frigijski svečeniki arhigal in gali, ko se bodo s trstikami v rokah pomikali za vozom boginje na Palatin, kamor jim bodo sledili trije sužnji-kralji, da jih žrtvujejo veliki boginji, ki je naklonila v Aziji zmago rimskemu orožju. Tako smrt so jim določili, pravi Marcus. Tudi naša Sodalitas mora praznovati! V splošnem veselju mora naše veselje presegati vse: Atis je naš Duh zemlje!

«Atis, Atis!» so ji pritrdjevale tovarišice in oči so jim vzžarele v ognju slasti ...

Triumfalni spreved je šel mimo in vzkliki in pesmi so že odmevale izza Cirkusa. Množica, ki je bila zbrana ob Foru Boariju, je drla skozi Velabrum čez vicus Tuscus, da bi prišla na Forum Romanum, kjer bi lahko vnovič gledala triumf od kraja. Tudi sodali Duha zemlje so se pomešali med radovedno gnečo ...

*

Ob šestih je bil triumf končan; množice so hitele s Kapitolija in že jih je čakala nova zabava: kvindecimviri so v rečici Almo, izlivajoči se pod Aventinom v Tiberio, oprali kamen, simbol velike boginje, in ga položili v njen kip, katerega so peljali na Palatin. Dolga vrsta frigijskih svečnikov je šla pred vozom, oni so nosili trstike, drugi pa so trobili v rogove, tolkli cimbale in trobili —

vse v spomin na dan, ko je Magna Dea našla med trstjem Atisa, ki ga je vzgojila v svojega svečenika...

Do vrat so smeli pravi Rimljani, v svetišče k obredom ne. Radovednost, kako bodo usmrtili galske kneze, jim ni dala miru, a tresviri capitales so stali ob vratih. Jezno in ugibajoč o obredih in usmrčenju galskih knezov se je vračalo ljudstvo s Palatina in se razkropilo na vse strani: v taberne, pupine, ganeje in gurgustije, iz katerih je odmevalo glasno veselje, k dirkam v Cirkus Flaminius na Martovem polju ali v Circus maximus gledat Plautovo komedijo Miles gloriosus...

Publius Aebutius in Titus Sempronius Rutilus sta se vrnila skoraj istočasno okoli desete domov. Sempronius je prišel prvi in ko je odložil togo v trikliniju, je rekel Duroniji:

«Danes moraš sprožiti in povedati, kaj sva sklenila! V hiši hočem imeti mir in si ga ne pustim kaliti po njem. O Eskulapu molči, govori o Bacchu-Atisu!...»

«Bom,» je rekla Duronija — — —

Sloneč pri obedu, so govorili o triumfu in sprevodu Magnae Deae in ko so pokosili, se je Sempronius umaknil v tablinum, češ, da ima urediti še neke račune, je Duronija sladko in ljubeznivo začela:

«Nisi nič utrujen, Publius?»

«Nič,» je odgovoril sin.

«Kdo bi si bil mislil, da tako hitro okrevaš in se ti ne bo poznalo, ko si bil že pri koncu...»

«Kakor bi imel težke sanje, se mi zdi...»

«O, večne sanje bi imel, če ne bi pomagali bogovi. Bacchu sem te zaobljubila,» — se je zlagala —, «njegov svečenik, sem rekla, da postaneš, če ozdraviš. Bacchus-Liber je najveselejši bog in ima najlepše obrede. Iz žalosti bolezni naj gre v veselje, ki ga ljubi mladost, sem mislila, ko sem te zaobljubila. Zaobljuba je pomagala, držati jo moram, da ne pride še hujša nesreča nad našo hišo.»

«Če nisi hujšega obljubila, to že lahko izpolnimo. Bacchus je prijeten bog; slišal sem že nekaj, kako je prijetno v njegovi službi in imelo me je že, da bi se o priliki udeležil kakih bacchanalij...»

«No, vidiš! A za sprejem se moraš pripraviti.»

«Kako?» je vprašal radovedno.

«Deset dni moraš vzdržno živeti; deseti večer, ko se okoplješ in pomaziliš, te odpelje oče v Sodalitas Magnae Deae...»

«Hm,» je skomizgnil Publius, misleč na Hispalo, ki bi ga deset dni težko pogrešila, a je o njej molčal in se samo začudil:

«V Sodalitas Magnae Deae?...»

«Da. To tovarištvo baje najbolj časti Baccha obenem z Atisom, ker sta jim Demeter in Magna Dea eno in vsi le neko božanstvo, ki mu pravijo Duh zemlje. Nikjer te ne uvedejo tako v Bacchovo službo ko v tem tovarištvu. Nocojšnjega trstikovega večera še ne boš mogel z njimi praznovati, ko pa pride drevesni dan — arbor intrat — in dan krvi ter dan veselja — hilaria — boš pa že lahko zraven!...»

«Dobro,» je rekel sin in mati je bila vesela, da je šlo tako gladko in ni bilo treba posebnega prigovarjanja, ki bi navdušilo Publija za Baccha. Očim, ki je čul glasno ženino govorjenje, se je zadovoljen vrnil iz tablina in pred triklinijem tlesnil z roko in naročil sužnju, prikazavšemu se na tlesk iz kuhinje, falernca.

«Dobro sem uredil,» je rekel, ko je vstopil v triklinij, «in žejen sem... Kaj sta pa vidva klepetala še ves ta čas?» je nevedno vprašal in pomežiknil Duroniji.

«V Bacchovo službo pojdem,» je odvrnil Publij, smeje se.

«Eja!» se je začudil Sempronius.

«Res,» je pritrdila mati in vse pripovedovala, da ne bi sin spregledal domenjene igre.

Sempronius je zadovoljno kimal, vmes pojasnjeval, se navduševal za tovarištvo velike boginje in ko je prinesel suženj vino, je dejal:

«Žrtvujmo Bacchu to kapljico in bodimo veseli, spodobi se!»

Inčila sta s sinom in vsi trije so bili dobre volje...

*

Hispala je opazovala triumf s svojimi prijateljicami in znanjki ob početku Svete ceste pred Vestinim svetiščem. Nič ni bila kaj vesela; nestrpno odsekana je bila in zamišljena. Prijateljice so silile vanjo, ji izbirale v sprevodu legijonarje, centurione in mlajše tribune, ki so se ozirali na desno in levo in očitno tudi izbirali med ženskim svetom, kjer so iskali znane obraze, ki so jih že obsipali s poljubi, polni ognja, vzplamtelega pod vzhodnim solncem v Aziji, domovini velike boginje... Zagoreli so bili vsi in neznansko vabljeni...

«Oni se je prav tebi nasmehnil, Hispala! Glej, z roko ti je zamahnil. Odzdravi mu, daj mu znak in znamenje! Ne maraš? No, bom pa jaz zate!» je žvrgolela prijateljica Glicera, kazala z levico na Hispalo, z desnico je pa dvignila dva prsta, označujoč čas druge nočne straže.

Hispala jo je udarila po roki, mladi centurio se je nasmejal in njegovi tovariši so se zakrohotali:

«Nič ne bo s triumfom nad lepo Venero!»

In že so bili mimo.

«To si čudna!» se je jezila Glicera.

«K Vestalkam naj gre in čuva sveti ogenj!» se je zahihitala Likoris.

«Ugasnil bi in konec bi bilo Rima, če bi Hispala čula ob svetem ognjišču. Zamišljena je, zaljubljena...»

«O, res? Povej, povej, Lalage!» je prosila Glicera in ovila Hispali roko okoli ledij, karajoč jo: «Zahrbtnica, pa nič ne poveš!»

Lukteola se je tudi začudila in modrovala: «Aha, zato se zadnje mesece tako redko vidimo in še takrat slučajno in mimogrede na cesti! Kje pa si našla zaklad, kakšen je, povej, povej!»

Hispala je molčala, zato je pa Lalage čebljala in povedala, kolikokrat jo je že videla z lepim Publijem, katerega bi ji najrajši prevzela.

«Za Vestalko tedaj ni,» se je nasmehnila Likoris.

«Na ognjišče pa le misli potemtakem. V čistiljivo matrono se spremeni lepega dne!» je zbodla Glicera.

«Hispala — matrona! Hihihih...» so se vse zahihitale in obrnile še bolj nase pozornost zmagoslavnih vojščakov, ki so jih s pogledi požirali...

Hispali je bilo dovolj in kratko je rekla:

«Matrona — če mi bosta dobri Junona in Venus genetrix! Kar sem bila, sem bila, ker sem morala! Zdaj sem svoja in svobodna, niti patrona nimam več, kateremu me je predal Purpureo. Fece-nius je padel v Macedoniji.»

«Zato pa ni treba, da bi bila tako čednostna in živela le enemu, s katerim še ne veš, kako bo!»

«V sodalitas k Atinijem bi prišla!...»

«Ne veš, kako lepo se imamo tam!...»

«Saj res, Hispala, pridi, nikdar te še nisem videla v onem veselju...»

«Veš, saj nismo same mladenke, tudi žene poročene iščejo veselja pri Duhu zemlje!...»

«Pa bi se mu ti odrekala, ko si še svoja in svobodna, kakor praviš!...»

«In vendar se mu odrečem,» je zaustavila Hispala zgovorni val, ki je pljuskal vanjo od vseh strani. «Enemu samemu bom živela kot živi on meni!»

«Verjemi mu,» so se norčevale, «in pripoveduj to drugim ne nam, ki poznamo rimsko vzdržnost! Še o resnem Katonu, ki zna tako grmeti in metati strele, smo slišale lepe zgodbe iz časa, ki ni tako hudo daleč. Pá bi se Publij oklenil samo tebe, hihihih!...»

Bridko je zbadlo Hispalo, bala se je, da bi ji katera prešla s suma v resnico, ki bi zadala njeni veri in ljubezni smrtni sunek in jo strmoglavila iz sveta lepih sanj in upanja spet na cesto in v taberne, pupine in ganeje ... Vzveselila se je, ko je odkorakal zadnji oddelek triumfalnega spreveda mimo in se je strnila množica gledalcev z obeh strani in se gnetla za povorko proti Foru. V gneči je hoté zgrešila svoje znanke, ki je niso pogrešile, ko jih je zanesel val med moški svet. Ob Foru se je še ustavila in gledala, če bi opazila kje Publija, a ko ga ni nikjer izsledila, se je vrnila domov.

«Vipseja,» je bilo njeno prvo vprašanje, ko je vstopila v svoj dom, «se je oglasil kaj Publius mimogrede in je kaj sporočil?»

«Sporočil,» je odgovorila Vipseja in pregnala Hispali vso zamišljenost iz oči.

«Kaj?»

«Pripravljena bodi, je rekel, ob desetih bo prišel, da pojdeta v Cirkus gledat Plautovo komedijo. Pripovedoval mi je, kako je smešna. Kdo bi mislil, da je Plautus taka glava. Kolikrat ga srečam, ko se vrača domov na Aventin; mislila bi, da je kak čevljar slabše vrste!»

Hispali ni bilo do Plauta, naročila je bila vesela in si je dala toliko opravka z lasmi, obrazom, očmi, nohti in obleko, da se ni utegnila niti prav spočiti niti ji ni teknil obed, ki ji ga je Vipseja okusno pripravila.

«Taka lepota, pe še te skrbi! V palačah bi Publius ne našel lepše!» je vzklikala Vipseja, ko pri najboljši volji ni mogla najti na Hispalini obleki ne ene nepravilne gube ne enega nepravilnega pregiba, ki bi ga morala popraviti.

«Ni je več napake na tebi. Lepše si opravljena ko Junona na Kapitoliju,» je zatrjevala sužnja.

Hispala je odložila zrcalo in se nasmehnila ...

VIII.

Deseto uro je že kazalo solnce, ki se je nagibalo, da utone tam daleč v objemu morskih nimf in se spočije in pomladi pri njih ter vstane močnejše in toplejše ... Ko strune na Apolonovi liri so se peli njegovi žarki izza raztresenih oblakov na hesperidski strani skozi ozračje in nebo vezali z Rimom, ki po opravljenih, predpisanih žrtvah v vrvežu dneva ni mislil več nanj.

Titus Sempronius Rutilus je šel od doma, hoteč sporočiti Marku Atiniju, kako je pridobil Publija za Tovarištvo Duha zemlje. Obenem bi rad poizvedel, kdaj ga lahko pripelje, da ga uvedejo... Vesel je bil in lahek in prožen mu je bil korak, ko je stopal po

Delfinski ulici. Kreniti je mislil v clivus Publicius, ko sta prišla izza ovinka Delfinske ulice od tiberske strani brata Cerinija, Herennius in Minnius, in ustavil se je in si mislil »ko nalašč«, glasno ju je pa pozdravil s tovariškim geslom:

«Vita vitae!»

«Vita vitae!» sta mu tudi onadva odzdravila in Herennius je vprašal: «Kam, Sempronius?»

«K Marku!» je odgovoril.

«Midva pa od njega k tebi!»

«Kak slučaj!» se je zavzel Sempronius. «Radi Publija grem k njemu.»

«Midva radi Publija k tebi. Radi bi ga že imeli v svoji sredi. Ob zatonu solnca začnemo...»

«Nocoj?»

«Nocoj in ne škodilo bi, če bi bil že zraven.»

«Potem pa stopita kar k nam, še ga dobita doma. Pripravlja se, tako se mi zdi, da bi šel k oni Hispali, ki ga je čisto omrežila. Samo o meni molčita!»

«O, bova že midva strgala mreže, nič se ne boj, Sempronius!» sta rekla in odšla po Delfinski cesti, Sempronius pa jo je mahnil dalje po isti cesti v nasprotno smer in se je koj skril za ovinkom, boječ se, da ga ne bi utegnil sin doteči, če bi krenil po Publicijevi poti mimo Hispalinega stanovanja.

«Na cesti ga že lahko srečata, med potjo se domenijo, dotečejo me... Ne bi mi bilo prijetno... Nocoj se začnejo, no, ko sem že namenjen tja, pa grem, čeprav mi je rekel oni dan Marcus, naj ne pridem brez njega... Publija...»

Medtem sta se Cerinnija približala Sempronijevemu domu, a vstopiti jima ni bilo treba. V trenutku, ko sta mislila potrkati, so se odprla vrata in Publius se je prikazal na pragu.

«Zdravstvujta, Cerinnija!» ju je pozdravil. «K nam? Dobrodošla! Vstopita!»

«K tebi!» je odvrnil Minnius.

«S seboj bi te rada vzela. Lepa družčina bo nocoj,» je dodal Herennius.

«Vstopila bi, a čas nama je odmerjen in ti si že pripravljen. Kar z nama pojdi, med potjo se domenimo.»

«Prav,» je odvrnil Publius Minniju in brata sta ga vzela v svojo sredo in namerila korake, da bi šli po Delfinski proti Apijski ulici in potem zavili okoli cirkusa na Forum Boarium.

«Ali bi ne bilo bolje, če krenemo v nasprotno stran in čez clivus Publicius?» je vprašal Publius.

«Bliže je tod,» je rekel Herennius.

«K Hispali bi rad, kaj?» ga je podražil Minnius.

«Domenjena sva. K Plautovi komediji pojdeva,» je odkrito priznal Publius.

«Pojdi no, ali nisi videl že danes dovolj domišljavih centurionov! Komedijo zmešnjav in zamenjav pa že tudi poznaš — pridobil bi kvečjemu kak nov dovtip. Nasmeljal bi se — to bi bilo vse. Bo pa že drugače, ako greš z nama. Magna Dea, Atis, Duh zemlje... o, videl boš!... In kake lepotice so zraven!...» Minnius je tlesknil z jezikom in s prstoma.

Publius se je vdal in se je pustil voditi, kakor so se usmerili, dasi bi rajši po Publicijevi poti mimo Hispalinega doma. Za trenutek bi se oprostil in ji povedal, da se je premislil in ne gre h komediji ter da se ob prelomu noči oglasi, vračajoč se domov...

«Publius, čuj, ali si že videl kako žensko razen Hispale?» je navezal Herennius na Minnijeve besede.

«Ne,» je odgovoril Publius.

«Zato pa kar z nama, da se razgledaš... Izbiral boš in se potem smejal svojemu prvemu navdušenju...»

«Meniš?»

«Ne menim, prepričan sem!» je Herennius poudaril.

«Venere kot so se rodile iz morskih pen in Nereide in Juturne in Nefelide in Nimfe in Kalipse in Kirke in Helene in Didone boš videl, trgale se bodo zate... Anonimos je razodel Ksenonu vse skrivnosti Duha zemlje in s svojimi praški in dišavami zna čarati. Ves Rim bo drl k nam, ko izve za sladke tajne! Za enkrat pa ne maramo še prevelikega števila, ki je že tolikšno, da se zbiramo na raznih krajih. Pri Atinijih je pa najlepše — sami izbranci smo tam in o tebi že vedo in te čakajo...»

«Vedo?»

«Vedo, ker te je rešil Duh zemlje. Ksenon je povedal in mati te je zaobljubila...»

«Res me je, zato grem!...»

Bližali so se Cirkusu...

*

Ktesifon je videl iz svoje celice v ostiju, kako zadovoljno je šel Sempronius od doma; ko je menil, da je že primerno oddaljen od doma, je stopil na prag in videl, kako se je ustavil na razpotju in govoril z dvema mladeničema. Umaknil se je nato v celico in ugibal, kdo bi bila. Čudom se je čudil, ko je kmalu potem ugotavljal, da sta onadva, ki ju je mladi gospod pozdravil, odprši vrata. Nikdar ju ni še videl v hiši na obisku, sumljivo se mu je zdelo njuno srečanje in razgovor s Sempronijem in zato je prisluškoval pri priprtih vratih, ko so stopili na cesto, kaj se po-

govarjajo. Ujel je Hispalino ime in ko so krenili po poti, ki je Publius navadno ni hodil, je suženj zmajal z glavo in dejal:

«Edepol, ni drugače! Spet mora nekaj plesti. Mreže za ribo — Publija? ...»

Pomislil je in sklepal:

«Sempronija ne bo tako kmalu nazaj, Publius se gotovo tudi ne vrne iz družine in kar s ceste domov, drugega pa tudi ne bo, glavo bi tvegaj, da ne! Ktesifon, skoči! Toliko, da poveš, kar si ujel in videl! ...»

Priprl je vrata, pogledal s praga previdno na desno in levo po cesti in ko je videl, da ni nikogar, ki bi ga utegnil ustaviti in zadrževati z vprašanjem in razgovorom, je stopil na cesto in jo tako ubiral, da bi vsak vedel, kako se mu neznansko mudi in da nima časa še za pogled ne ...

Globoko se je oddahnil in je obstal pred Hispalino hišo in z nepočakanostjo trkal in ko mu je Vipseja odprla, se je znosil nad dozdevno počasnostjo:

«Vipseja, ti bi morala smrti odpirati!»

«Saj vendar ne gori!» mu je odgovorila.

«Če ne gori, se pa mudi!» je odvrnil Ktesifon in ne da bi se dalje mudil ob Vipseji, se je kar zagnal skozi ostium v atrij, kjer mu je šla že iz tablina naproti Hispala, ki je zaslišala njegov glas. Na Ktesifonov prihod ni bila pripravljena; njegov nenadni pojav jo je vznemiril in težka slutnja je odmevala iz njenih besed, ko je vprašujoče rekla:

«Publija sem pričakovala — pa si prišel ti?»

«Jaz, dobra Hispala,» se je priklonil Ktesifon, položivši križema roke na prsi, «ker gospoda ne bo.»

«Ne bo?» je prebledela.

«Ne bo!» je ponovil Ktesifon. «Nastavili so mu nove mreže in se je ujel. Enkrat si ga rešila, če ga boš tudi topot, ne vem. Sempronius ni več sam. Pomagače ima. Dva vrstnika, nekoliko starejša ko Publius sta, sem videl v razgovoru s Sempronijem, potem sta prišla k nam in odvedla tvojega gospoda s seboj. Ni šel rad, pomišljal se je, a sta oba, vsak z ene strani, silila vanj ... Tudi tebe sta imenovala in smejala sta se ... In šli so po Delfinski ulici proti Cirkusu ... To vem, to sem videl in zazdelo se mi je, da mora biti vse dogovorjeno ... Skrbi me in zato sem prišel. Ni mi dalo miru. Hispala naj presodi, sem si mislil ...»

«Nič nisem vesela tvoje novice, Ktesifon, a hvaležna sem ti zanje. Kdaj so odšli?»

«Do sem je bliže ko do Apijske ceste. Kar so šli prej ko jaz, sem pa hitreje stopil ...»

«Potem bi jim še presekala pot, ali jih vsaj dotekla, da bi videla in spoznala Sempronijeva pomagača?» je vprašala Hispala.

«Bi,» je pritrdil Ktesifon, «samo hitro moraš od doma!»

Hispala ni delj pomišljala. Kot je napravljena čakala na Publija, je šla na cesto. Vipseja in Ktesifon sta gledala za njo in preden se je odpravil vratar proti domu, je še zaklical: «Bogovi naj ti pomagajo, Hispala!...»
(Dalje prih.)

Jos. Wester: Iz Aškerčeve literarne ostaline

(Nadaljevanje.)

5.

Pesem slov. delavcev v Ameriki.¹

Črez morje sinje in široko,
črez morje burno in globoko
prinesel brod nas nekega je dne,
na breg nas vrgel v svet je novi,
kjer tuji sučejo rodovi
pri delu težkem žuljave roké.

Za nami stara domovina,
pred nami čudesna tujina,
Amerika ležiš proslavljena ...
Poslej ti bodi nam očina,
in mati nova domovina,
Amerika, stokrat pozdravljena!

¹ Rokopis obsega dva koncepta. Prvi vsebuje devet kitic in je datiran: 26. 7. — 2. 8. 11. Drugi (brez naslova) je očitno čistopis prvega; obsega sedem kitic brez prvih treh iz prvotnega rokopisa. Drugi rokopis nosi podpis: A. Aškerc. Za podpisom je napisana zadnja, t. j. deseta kitica.

V prvotnem rokopisu se glasé nekateri stihii drugače. Takó:

Kit. 4., verz 3.: za bratom šel je po deželi brat;

„ 4., „ 6.: poln nadej vsak jo bil je šel iskat.

„ 5., „ 1.: Hej, tam, kjer se ... *

„ 5., „ 4.: prek gor in rek amerikanskih

„ 5., „ 5.: tja dol do meje mehikanske,

odn.: do vroče zemlje mehikanske

„ 6., „ 4.: in stroji ko pošasti se vrtijo,

„ 6., „ 5.: ropočejo ko v peklu in hrumijo,

„ 7., „ 3.: in da rodbino preživi domá;

„ 7., „ 4.: saj ljubi delavec rodbino,

„ 8., „ 3.: naporna, divja tekma za dolar.

Imamo mlade bistre glave,
roké imamo močne, zdrave,
železno voljo nosi vsak s seboj;
srcé pošteno v prsih bije
nam in pogum v očeh nam sije,
vsak izmed nas bo nov soborec tvoj! ...

Pa nas usoda je nemila
na vse vetrove razpršila,
za bratom šel čez hrib in plan je brat;
na lov za svojo šel je srečo,
mamečo nas in nas vabečo,
poln nadej vsak jo hitel je iskat.

Onod, kjer se Atlantik péni,
ob breg zaganja se peščeni,
do oceana Tihega valóv,
po vseh stranéh ameríkanskih
do vročih krajev mehikanskih
za srečo hodi naš rojak na lov.

Kjer pod zemljó globoko skriti
zakladi spijo čudoviti,
kjer dimniki kadijo se v nebó;
kjer stroji plešejo, hrumijo,
ko v peklu črnem se vrtijo,
ustvarjajoč tovarnarjem blagó:

Slovenec trudi in potí se,
da sam pošteno preživi se,
prehrani ženo, deco si doma;
rad delavec ima rodbino,
ki ž njim prišla je v tujino
iz starega ubogega svetá ...

Ves teden dela in se péha,
pa ob nedeljah trud prenéha,
prestane divja tekma za dolar.
Slovenski delavec počiva,
med svojci praznike uživa,
prost je, sam svoj je danes gospodar!

Sam državlján med državljani!
Hej, prapor zvezdnati vse brani,
svobode zlate prapor, naš ponos!
Slovenec vsak vesel nanj gleda,

Amerikanca se zaveda
pa poje z yankeeji: «Kdo nam je kos?»

Ameriko imamo v čisli
pa naskrivaj nam [tihe] srčne misli
uhajajo črez morje v stari svet...
črez morje sinje in široko,
črez morje burno in globoko
uhaja često rosen naš pogled...

6.

Natalija.²

Natalija koplje se v hladni Vipavi,
tekoči zaspano po kraški planjavi.

Po produ ji stopajo bose nogé.
Podobna povodni je vili deklè,

oblečena v srajco dopetno in belo.
Valovje kolena je njena objelo.

Čim globlje pogreza se v temno vodó,
tem slajše ji boža Vipava telo...

Nad reko grmovje se senčno nagiblje
in kačji pastir zlatozelen se ziblje.

² Prvotni osnutek, datiran 10. 9. 11., je napisan na dveh vzporednih straneh cele pole, ima 17 dvovrstičnih kitic in še dve kitici naknadno pripisani ob robu, po znaku X, odnosno X, spadajoči za 5. kitico. Ta prvotni zapisek se glasi tako-le:

Vipavska balada.

Ko lena se kača pomiče Vipava,
med vrbjem in jelšjem, se zdi ti, da spava.

Utrudil jo solnca pekoči je žar.
Kaj Soča zelena tam danes ji mar!...

Natalija stopa v Vipavo blodečo
med [tihim] senčnim grmovjem skrivnostno stoječo.

Po produ ji stopajo bôse nogé...
že pljuskajo [vanjo vipavske] okrog nje mehke vodé.

Oh, kopel nebeška! Oh, kakšna milina,
ko zunaj mori nas in muči vročina!

Čim globlje, tem ljubše dekletu se zdi...
Kak voda jo boža, kako jo hladi!

V tomunu globokem stoji do vratú...
Kaj dvignilo zdaj se pred njo je iz dnu?

Natalija v vodi stoji do vratu ...
Kaj dvignilo zdaj se pred njo je iz dnu?

Hoj, moška kosmata, bradata je glava!
Z očmi jo motri in ji pomežikava ...

Zelena je brada, zeleni lasjé,
plavutam podobne njegove roké ...

«Hohoho!» — pošast se zasmije dekletu —
«Najsrečnejši dan moj, odkar sem na svetu!

«Glej, pa si le prišla, mladenka, mi v past!
Dobil sem naposled te v svojo oblast!

«Že večkrat sem videl, kako si mi todí
sprehajala z mladim se fantom po prodi.

«On naj ima bujni in vitki tvoj stas!?
On gleda naj lepi tvoj, beli obraz?

«On gleda v očeh ti naj svoja nebesa?
On naj te uživa?! ... Zavist me kar stresa!

«On srka naj z usten rudečih ti med?
Nikoli, nikoli! Ne, ne za ves svet!

«Jaz sam bom tvoj mož in ti moja boš žena!
Tako mi res bila ni všeč še nobena! ...»

Natalija krikne ... Zaman je ... Ta čas
zagrabil povodni jo mož je čez pas,

9. in 10. kitica prvopisa se ujemata s 7. in 8. v končni redakciji.

Natalija sliši ... Široka že usta
odpirajo [strašni] vodni pošasti se pusta.

«Hoho! Glej, mladenka, si prišla mi v past!
Glej, [glej], danes dobil sem te v svojo oblast!

«Že večkrat sem videl, kaki si po prodi
sprehajala s fantom se mladim mi todí.

Ostale kitice se strinjajo med seboj; le v 15. kitici prvopisa se glasi 2. verz:
On naj bo tvoj mož? ... Kakšna jeza me stresa!

Ves ta prvotni zapisek je prečrtan s petimi, krepko potegnjenimi črtami z modrim svinčnikom. Edini primer v vsej rokopisni ostalini, da je pesnik ves svoj osnutek odločno prečrtal.

Drugi, že revidirani zapis balade se nahaja na drugih dveh straneh iste pole. Besedilo, kakor je tu zapisano, je pesnik še enkrat revidiral in te popravke pripisal s svinčnikom. Zato je pod tem zapisom pristavljen dvojen

potegnil s seboj je v vrtinec globoki.
Natalija morala ž njim je k poroki...

A. Aškerc.

7.

Mehmeda Saida red.³

V kavarni slavni pri «zeleni palmi»
sestaja ves Damask se dan na dan.
Pri črni mokki in pri naržileju,
pri šahu rad poseda Damaščan.

Trgovci, šejki, softe, mujezini
se shajajo pri «palmi» tam gredoč;
prereštevajo novice dnevne,
razhajajo se šele pozno v noč...

V kavarno slavno pri «zeleni palmi»
je stopil Mehmed Said tisti dan.
Vsem gostom je šaljivi Mehmed Said
v kavarni pri «zeleni palmi» znan.

In sto očij ozira že se k mizi,
kjer Mehmed pije kavo in kadí
dišečo cigareto... «Glejte starca!
Na prsih krasen red se mu blešči!

«Svetinjo je prinesel iz Stambula!
Zato tak dolgo k nam ga ni biló!...»

datum: 11. 9. 11. (s črnilom) in 17. 9. 11. (s svinčnikom). To besedilo se skoraj točno ujema s končnim čistopisom, ki nosi podpis A. Aškerc.

Različki te druge redakcije se kažejo v naslednjem: Naslov se glasi: Balada o Nataliji; to je Aškerc prečrtal in pripisal: Natalija.

Kit. 3., verz 2.: Valovje [telo] kolena [že] je njen[ol]a objelo...

„ 4., „ 1.: Čim globlje pogreza [deklè] se v temno vodó,
tem slajše ji boža [poljublja] Vipava teló...

„ 5., „ 2.: [Med jelšjem pa] in kačji pastir [se zlat] zlatozelen se ziblje.
V 9. kit. za 1. vrsto sta vrinjena in izčrtana verza:

[Natalija sliši... Široka se usta
odprla pošasti povodni se pusta:]

Kit. 10., verz 2.: [Pa sem le dobil te zdaj v svojo oblast!]

„ 13., „ 2.: On vživa te naj? [Oh, oh, jeza] Ljubosumnost me stresa!

Nato je s svinčnikom pripisano:

On naj te uživa!? Zavist me kar stresa.

Kit. 14., verz 1.: ... z ustnic rudečih...

„ 15., „ 2.: Tako [ko ti] mi res bila ni vseč še nobena!

³ Prvotno samo: Red.

Pa nagne k Mehmedu se sosed Hasan
pa zašepeče: «Kje dobil si to?»

«Če sučeš se med osli in velblodi
na sejmu, veš, kaj lahko se zgodi?
No, na kaftanu tvojem vselej, vselej
pa kaka dlaka rada obvisi!

«Če obiskuješ paše in vezirje,⁴
pa prime se te takšna svetla reč,
da sam ne veš, kako in kdaj... Imaš jo!
Pa naj ti všeč je ali ti ni všeč!»

10. 10. 11.

8.

Kazak in sv. Nikolaj.⁵

(Ruska narodna legenda.)

Sneg pleše z viharjem, da dela se mrak.
In črez step podi konja pod sabo kazak.

Pa podi ga in jaha Igor črez ravan.
In vse huje in huje divja uragan.

Oh, kje je še tabor kazaški tam, kje!
Onemorejo preje konjiču nogé.

Pa se sili in vije se dalje Igor
skozi metež s konjičem. Peklenski napór!

Pa vihar le besní... Kroginkrog sam črn mrak...
Sredi stepi pogine mar danes kazak?

⁴ V oklepaju pod tem: sučeš se med pašami, vezirji,

⁵ Ohranjena sta dva rokopisa; prvi, datiran (11. 10. 11), je očitno prvotni osnutek ter ima več popravkov; drugi, datiran: 11. X. 11, je čistopis.

Prvotni rokopis ima naslednje inačice:

Kit. 1., verz 1.: Sneg vrtil se z viharjem,

„ 11., „ 2.: vse dam ti za sveče, pa jih sam podarim!

„ 14., „ 1.: če me rešiš, preljubi mi Kolja, nocoj!

„ 15., „ 1.: Noč in dan bo gorelo na čast ti več sveč

„ 15., „ 2.: pred tvojo podobo

„ 22., „ 1.: petelina [prekrasnega] ponosnega, krasno žival!

„ 23., „ 2.: in presvétlo to perje.

„ 25., „ 2.: Če zapoje, se sliši v deveto ti vas!

„ 26., „ 2.: «Petelina prodam vam za rubljev tristo,

„ 27., „ 1.: «Konjiča prodam za pol rub- [prečrtano]

„ 31., „ 1.: — vse svetniku je dal.

„ 31., „ 2.: Nikolaju rešniku je vse žrtvoval.

Obupava Igor že ... Že bliža se noč ...
Vse svetnike že prosi za nujno pomoč ...

«Nikolaj moj, pomagaj, pomagaj! Poglej,
več nikamor ne morem s konjičem naprej!

«Nikolaj ti moj sveti, moj Kolja! Nocoj
mi pokaži, da pravi prijatelj si moj!

«Če me rešiš, saj to ti ne bode zastonj!
Ljub mi tale kazaški je iskri moj konj,

«toda, če mi pomagaš, konjiča prodam
pa nakupim ti sveč, na oltar ti jih dam!

«In prisegam, da vse, kar za konja dobim,
pa za sveče vse dam, tebi jih podarim!

«In na tvojem oltarju bo gôrel moj dar!
Oh, oh, reši me, Kolja! Glej, kakšen vihar!

«Le pomisli, da konj mi najdražja je last —
in konjiča žrtvujem rad tebi na čast,

«če le rešiš, preljubi svetnik, me nocoj!
Le pomisli, Nikolja, da lep je konj moj!

«Noč in dan plamenelo na čast bo več sveč
pred ikono ti zlato! Ni majhna to reč!»

In svetnik je pomagal ... Se smilil je mar
res kazak mu nesrečni al dišal mu dar

sveč gorečih je — kdo pač uganil bi to?
In utihne vihar, izjasni se nebo ...

In pomiri se step, razvedri se obzor.
In prijahal v svoj tabor še živ je Igor ...

Drugi dan pa že jahal je konja kazak
navsezgodaj na sejm, ves potr ti siromak.

Kaj se hoče! Obljubil je včeraj tako!
In prisego njegovo je čulo nebo!

Jaha konja na sejm kakor gnal bi ga v boj ...
Petelina Igor tudi vzel je s seboj,

petelina Kalifa, prekrasno žival!
Kalifa Igorju takisto je žal.

Kak škrlatast greben mu na glavi čepí!
Pa rudeče to perje, te žive oči!

Pa njegovih ostrog kakšen oster je par!
Po dvorišču sprehajal se je ko huzar!

In pa «kikiriki» petelinov! Tak glas!
Če zapoje, v deveto ga slišijo vas!

In zato Igor kliče na sejmu tako:
«Petelina prodám le (za) rubljev dvesto,
«a konjiča za dvajset kopejk! He, možje!
No, konjiča za dvajset kopejk! Hehehe!

«Pa oba jaz seveda le skupaj prodam!
Brez kokota konjiča posebej ne dam!»

In še tisti trenutek je kupil Tartar
petelina in konja za dragi denar.

In ostal mož-beseda kazak je Igor:
sveč je kupil na sejmu takoj za sabór.

Kar je skupil za konja, svetniku je dal.
Nikolaju za sveče je vse žrtvoval! (Dalje prih.)

František Götz: Pritok nove življenske energije

1.

Fakt, katerega bomo tu konstatirali, je tudi biološke narave: vseeno pa je ta fakt temeljne važnosti. Po vojni se opaža močan priliv nove življenske energije. Po perijodi utrujenosti, razočaranja nad življenjem in malovernosti, se je pojavila moč. Brizgnili so novi studenci energije. Življenje je znova pokazalo svojo tropično plodovitost, svojo neizčrpnost in svojo možnost večnega preporoda.

A ta fakt je treba motriti kritično. Kje so pojavi te energije? In je energija resnična ali samo simulirana? Ali si ne domišljamo energije le kot kompenzacijo, s katero bi radi zastrli neprijetni občutek notranje ohromelosti? Že to nas sili k previdnosti, da so tudi tako globoki psihologi današnjega sveta, kot je na primer *Georg Brandes*, polni globokega pesimizma napram tej energiji: najžalostnejša posledica svetovne vojne je neki ta, da je v nji poginila večina zdrave in dobre, kulturno in življensko nadepolne mladine. To, kar je ostalo, je neki žalostna povprečnost in revščina — življensko in kulturno; samo s stanjem te slabosti si je baje mogoče razložiti dejstvo, da sodobnost nasilno zatira

vse veliko in jasno in se navdušuje za jalovo nejasnost, histerične sanje, kontroli nedostopno podzavest, intuicijo ter instinkt — odtod velika Bergsonova slava po vsem svetu. — Brandes vidi propad v tem, da verjame današnji človek več instinktu, kot razumu in da uvaža to svojo vero v filozofske sisteme. Za nas je prav ta fakt dokaz za pritok nove energije v svet; človek postaja zaradi nje bolj nagonski, neposrednejši in bolj živ. Na svet reagira z vsem svojim bistvom — torej v prvi vrsti n a g o n s k o. To stopnjevanje nagona je znak preporoda, mladosti, novega vala zdravja. Zdi se, da je Brandes v eni črti z neskončno vrsto francoskih tradicionalistov, ki vidijo v razumu edino luč sveta in ki zametavajo današnji dan kot «soir de la pensée».

Ni mogoče upravičeno dvomiti o prilivu nove življenske energije po vojni. Vojna je ostavila Evropo naravnost v razvalinah. Cele pokrajine so bile popolnoma opustošene, oropane prebivalstva, produkcijska sredstva uničena. V Rusiji revolucija. Med evropskimi državami brezna zavisti. Življenje je bilo v tej dobi samo po sebi ogromna naloga: razvitje kar največje množine fizične in duševne energije za preorganizacijo svetovne realnosti, prekonstrukcijo družabnih in državnih zvez, zgradbo nove npravne sigurnosti in utrditve nove varnosti na svetu. To konstruktersko delo je iz evropskega družabnega telesa iztiskalo ono množino energije, katero je potrebovala. Nove naloge so si izsilile nove moči. Danes je mogoče zaznati neke posledice tega priliva človeške energije. Stavba sveta stoji na novo prekonstruirana, preorganizirana. To je dejstvo, ki se ne da utajiti.

A tu ne gre le za energije, katere je izzval naravnost kemični proces družabne kolektivnosti. Vojna je sama osvobodila mnogo človeške energije. Saj je je toliko potrebovala, da bi mogla živeti v senci smrti, ničevosti, iztrebljenja. A vojna je uničila v Evropi trdne državne in socialne vezi in osvobodila človeka iz okovov imperialistične, absolutistične in nacionalistične hegemonije: človek je danes svobodnejši. Razvoj je šel za osvoboditvijo posameznika in kolektivnih celot, za razbijanjem tesnih oblik človeškega sožitja. Tradicionalisti imenujejo to popuščanje oblik — k u l t a n a r h i j e. Če se pa v tej zvezi govori o anarhiji, se označuje nova stvar s starim imenom — in to ne zato, da bi se nova stvar popolno označila, ampak samo zato, da bi zgubila svojo vrednost, ko se spravlja v zvezo s preteklimi oblikami, ki še niso poznale današnjega k u l t a s v o b o d e. Končno je mogoče priznati, da je današnji dan, s stališča preteklosti, anarhističen. A prav ta domnevana anarhija je najpozitivnejša vrednota sodobnosti, njena rodovitnost in bogastvo razvojnih možnosti.

Tendenco k svobodi vseh oblik, v katere se je zlilo življenje, je mogoče posebno jasno zaznati v razkroju političnega imperializma, čegar glavni sedež je bila baš Evropa, ki je direktno ali indirektno obvladala ves svet. Z vojno je dobil imperializem težak udarec. Avstrija je popolnoma razdeljena, Nemčija težko spodbita. Francija je oslabela in njen svetovni položaj je odločno slabši, kar se zrcali v težkih vznemirjanjih njenih kolonij. Stara in enotna Rusija leži v razvalinah. S tem, da je evropski imperializem spodbit, dobivajo obvladana ozemlja pogum za samostojno življenje — revolucija v Kini, Maroku, v Siriji — pa tudi v Egiptu in v Indiji, so podzemeljski sunki. Centrum imperializma je spodbit — in na periferijah se pojavlja odločna centrifugalnost. A uničenje imperializma — to je volje do moči in nagona k suverenosti — spremljajo velike modifikacije evropske zavesti: pojavljajo se novi studenci energije, zatirani od narodnega misticisma, ki je vodil h kultu junakov in plemena. To je močan tok pozitivne moči, ki dobiva obliko plodne simpatije in solidarnosti, ali pa obliko humanitete in demokracije, ali končno obliko socialne vere — in te oblike zmagujejo nad nagoni nasilja, revolte in zlobe, ki so vodili k predvojnemu nervoznemu imperialističnemu nacionalizmu.

2.

Nas seveda zanima priliv nove energije le po načinu, kakor se javlja v svetovni poeziji. V Franciji je izrekel nedavno umrli A. Beaunier plodno geslo: *poezija nove energije*. Beaunier je seveda mislil na poezijo, ki je odkrila krasoto povojnega sveta, ki je bruhnil z novimi sokovi in močmi, brsti v novih zarodkih in zori v nove tvorbe in plode; na poezijo, ki daje obliko doslej brezobličnemu, glas doslej nememu, svetlobo doslej kaotično nerazločnemu prilivu nove življenske sirovine; na poezijo torej, ki zna spregovoriti z novim jezikom novega človeka in novega sveta. Poezija, ki je prikazen nove krasote, nove resničnosti, nov pogled na široke pokrajine življenja.

André Beaunier išče virov te poezije, ki je pijana življenske energije in svetovne realnosti, v senzibilnosti mlade generacije, ki je po vojni obvladala evropsko kulturo. To so ljudje, iz katerih je vojna z bičem izsilila mnogo energije, ki je bila potrebna enostavno za lastno ohrano: vojne je bilo konec, energija pa je ostala in se povsod močno udejstvuje. Mladina potrebuje nepretrgoma občutka nevarnosti, po katerem šele spoznava intenziteto in širino življenja: ljubi sport, aviatiko, avtomobil, boks in seveda tudi kino, ki daje toliko novih senzacij, vizij in podob življenja, kateremu grozi toliko zaprek. Predvojni svet je ljubil

inteligenco. Novi svet ljubi energijo. Stara poezija je bila analitična, skeptična, iskala je vedno raje razlago življenja in sveta, kot pa njegov zmisel. Nova poezija je direktna, pozitivna, razgibana od radosti nad življenjem, gibanjem, tvorbo, konstrukcijo, s temi silami polni svoje stavke, s katerimi povzroča prej življenje, kot pa premišljevanje. Odklon od izpeljane analitičnosti, diletantizma, patološke izjemnosti in psihološke razredčenosti, od cenene ironije in skepse zaradi skepse, je nadomeščen s poezijo, ki priliva življenju, stopnjuje njegovo aktivnost, njegovo zdravje in moč.

Zelo zanimivo je, da je prorokoval to poezijo nove energije že leta 1916. veliki romanopisec Paul Adam v knjižici *«La Littérature et la guerre»*. Pesnik velike civilizacijske trilogije *«La Force»*, ki je že zdavnaj poudarjal, da je mesto kulta individua literaturi potreben kult ras in da bo postala rasa edini individuum bodočnosti, je prorokoval, da se bo nova poezija popolnoma odvrnila od psiholoških analiz bolnih duš evropskega velemesta, ker se bo spremenila v mogočen spev kolonizacijskega, konstrukterskega, bojnega, civilizacijskega človeškega dela in tako razširila delovanje kulturnega človeštva do neznanih ekso-tičnih krajev. Za vzor te poezije postavlja Paul Adam E. P s i c h a r i j a, čegar *«Terres de Soleil»* so vizija nage krasote temne Afrike, C l a u d a F a r r è r a, ki je tako mojstrsko prikazal konflikt Evrope z Azijo v rusko-japonski vojni, Henryja Daguerchea, ki je v romanu *«Le Kilomètre 83»* odkril tragedijo genija, bojujočega se proti življu divje kambodžanske prirode, hoteč ji vtisniti od njegove volje diktirano formo, ali končno R. Randeaua, ki opeva inženjerske boje v Mavretaniji. Povsod se bojuje civilizacija z barbarsko prirodo, kultura z divjaško naturo. Era, ki nastane po vojni narodov, sodi P. Adam, bo era civilizacijskih bojevnikov, ki bodo s pomočjo vede in denarja pripojili domorodce k kulturnemu svetu, jim bodo usilili civilno orodje v roko, jih naučili novega dela, ustanavljali mesta in ž njimi blagostanje ubogih divjakov. Ta era bo nadaljevanje civilizacijskega in kolonizacijskega dela Egipčanov, Feničanov, Grkov ter Rimljanov in bo ustvarila vladu človeka vede, čina, boja, civilizacije. Konec bo vlade slabičev in vlade poezije o nezvestih zakoncih. Ljubežen bo potisnjena na drugo mesto, za velikimi, tvornimi, konstrukterskimi nagoni, ki vodijo človeka k vladi nad snovjo. To bo poezija novega, civilnega h e r o i z m a, ki bo pokazala človeka v polni moči, krasoti, plemenitosti in hrabrosti in za vselej potisnila iz poezije ciničnega, slabotnega in pokvarjenega človeka.

Res je, da je Adam napovedoval literaturo po svoji lastni koncepciji. Treba pa je priznati, da je videl zelo točno vsaj en del nove energije, ki se je osvobodila že v polnem vojnem viharju. Po vojni se je v resnici ogromno razmahnil kolonizacijski, civilizacijski, pustolovski in eksotični roman. V njem je resnično proslavljen človek-konstrukter, inženjerski junak, ki prodira v temne kraje in nosi blagostanje onim, ki v njih prebivajo. Tu so sami pustolovci, ki v nebrzdanem pohlepu po novih senzacijah hodijo po svetu, polni hrepenenja po nevarnosti, razburjenju, polnosti življenja. A tudi v tem načinu se javlja temeljni nagon po zbližanju svetovnih daljav. Novi roman vedno deluje na širokih pokrajinah sveta. Dobil je sapo. Dobil je prostor. Dobil je pogum. Človek se postavlja v direktno razmerje s svetom. Stoji trdno na njem in ga pozna.

3.

Poezija življenske energije pa objema tudi bližje okraje: kaže konstruktersko delo v novi Evropi, svet, ki je zvihran od industrijskega, tovarniškega in trgovskega delovanja, od silnega utripa mogočnih tokov civilizacijske volje in energije.

Neizmerno značilen za to poezijo je na primer Lucien Fabre, pesnik romana *«Rabevel ali muka zverinskih duš.»* Fabre je inženjer: njegova temeljna strast je vlada nad snovjo; ljubi boks, ki vodi telo do popolnega razvoja energije; ljubi matematiko, v kateri vidi preduševljeno energijo, prevedeno na absolutno veljavno formulo; vse ima pri njem tendenco k energiji in vsem oblikam njenega izrabljanja; življenje samo je pri njem energetičen proces, razvoj in propad sil. *«Rabevel»* je roman energije denarja. Fabre je dvignil ogromnega finančnega vampirja, ki se je iz popolne revščine dokopal do finančne vlade nad vso Francijo: mori, zatira, brezobzirno tepta vse, kar mu je na poti, ne sramuje se nikake sleparije, če le vodi k bogastvu. To je moderen gusar in volkodlak. *«Rabevel»* je slika finančne Francije, tega kompleksa izrabljanja, podjetnosti, odiranja, bogatenja in osiromašanja. Realna moč denarja ter proces pridobivanja in grmadenja sta mojstrsko podana. To je svet, katerega giblje zlato, največja energija. *«Rabevel»* je sam poslednja muka zverinskih duš: bičanje od hrepenenja, doživeti maksimum možnosti, hoče doseči najskrajnejše meje ljudskega užitka, senzacije, volje. Je zver, ogromen rezervoar energije, intelekta, volje, ki hoče, hoče in le hoče — brez mere, reda, zakona; je bruhajoča prirodna sila, volja, ki je podivjala in morda zblaznela. Energija,

ki strašno prekipeva in pregazi vse meje. V resnici: poezija energije. Morda stoji za njo temni orjak Balzac. Gotovo pa je to simbol Evrope, v kateri je energija blaznela.

4.

Prav tako, kot je Lucien Fabre odkril energijo denarja, je odkril Henry de Montherlant vir nove energije v človeškem telesu. Montherlant je pesnik sporta. Njegovi romani in eseji (*«Paradis à l'ombre des épées»*, *«Le Songe»*, *«Les Onze devant la porte dorée»*) so oslava energije človeškega telesa in sporta, ki jo osvobaja in žlahtni. Sport je Montherlantu, ki se šteje med mlade novokatolike, protistrup proti samičnim nagonom človeške duše, humanitetstvu, egalitetnosti, demokraciji. Sport daje dušam močatost, krepi v njih aktivne, samčevske instinkte, zmisel za hierarhijo, hrepenenje po bojih in zmagah, s čimer žlahtni tudi nacionalni zmisel. Sport je rezervoar nove energije, nove lepote, nove vitalitete. Potom sporta se prihaja pri Montherlantu k novemu kultu jaza, ponosnega, rimljanskega, k kultu velike individualnosti, ki more postati pozitivna sestavina kolektivnega življenskega procesa. Te Montherlantove slike sportne borbe, novega heroizma, nove vitalne energije, in teoretično proslavljanje sporta, v katerem sluti pesnik sintezo krščanstva s poganstvom, ki se javlja z novo močjo duše, so polne zavesti novih virov energije, izvirajoče nenadoma iz človeškega telesa.

Sport zavzema vedno večje polje v poeziji. Če je Montherlantu kult nacionalne moči proti demokratični in kozmopolitični degeneraciji, je na primer Bragu baš narobe, kult kozmopolitizma, demokracije, humanitete — teh tipičnih modernih čednosti in moralnih vrednot. Jeanu Bernieru, pesniku *«Tête-de-Mêlée»*, je pa svobodna, zavedna igra, ki je zmiselna že zato, ker osvobaja fizične moči, pa tudi socialne in narodne predsodke. V sportu se naravnost trebi egoizem in s tem pripravljajo tla za pozitivno življenje etične polaritete.

Pa vzemite še najmlajše pesnike — na primer J. Prevosta — povsod najdete navdušeno razlago, da je sport temeljni element novega človeškega življenja.

Vrhunec kulta telesa je Montherlantov roman *«Les Bêtes»*, himnična proslava bikoborb, v katerih vidi pisatelj naravnost ostanke Mitrinega kulta. To je roman mlade ljubezni, strasti, krvi in boja. Telo — veliki vir energije — postaja naravnost nabožen predmet.

Iz knjige *«Jasnici se horizont»* (1926) prevel F. Mesesnel. — (Konec prih.)

Anton Ocvirk: Prometejada

I.

Stoterih živih krasot molčeči klicarji,
do neba rastoče gore onemoglih rok.
Duše v votlem spoznanju mrtvi stražarji
pred teboj v vsemiru vladajoči bog.
Padamo, padamo, padamo!
Samí smo si sonca ustvarili. Sanj
onemogla krila — kot skrivnostnih svetlob
ugašajoči plameni — do nebes se povzpenjajo,
sanjajo novi svet. Kedaj smo mu
videli stroga obzidja? O! Ne prejenjajo
duš — plamenov prstenih teles — neumorna hlepenja,
iz njih se skozi vekove zarja lepota prepenja.

II.

Spoznanje luči, spoznanje temé —
veliki Smisel med dvoje spoznanj ujet
— dvoje groz, ki v nič strmita.
O človek, hermafrodit, na zemljó prižét,
čemu so se prsa od skritih sil vzbočila,
do brezdanjih nebes v iskanjih usločila,
kam so v brezmejnost zasanjale roké,
da bi razbrale z molčečih lic Skrivnosti
— sama vase pogreznjena luč in temá
— poslednji nasmeh? O! V prahu zemljé
se človek od groze lastnih brezen hahljá.
Meso in duša takrat med seboj govorita.

III.

Jo, in teh oči najglobočja moč
— sama v sebi neusahljivi žar —
kje je zadnji zid pred templjem
transcendentalnih trepetanj?
Kje? Ves raztrgan v dnu in razbit
— grudi je strup razjedavec preoral —
strmiš: Kam se, v večnost hiteče,
zasnove ujele so, da so, ob skriti ščit
odbite, popadale v prah kot nič?

Te prsi je ogenj sonc na dvoje prežgal,
ko so iskale tipaje skozi večno noč
poti do luči, še više, do lastnih lic.

IV.

Pred veže čudnih bogov smo plazeč
se dotipali — lastni gnev v ustih dušeč,
vase potrti heroji. Le v ekstazah medlimo
med brezni iskanj po luči ihtechi.
Stoj! Znova probuja se kri. Kot silnice
v dnu vulkanskih žrel — nov val se pognal
je v izpito telo in ga preplal.
Vstajamo znova. Že nad zemljó smó. Hitimo!
Že više, ho, više v sončne svetilnice!
Joj! Prokleti na zémľjo utrjeni padamo.
Luč kresnica v naših rokah je ugasnila,
prometejskim rokam moč je usahníla.

IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

Nikolaj Preobraženskij: Pantelejmon Romanov

Po revoluciji se je vnel v ruski literaturi spor o vsebini. Mladi pisatelji so povzdigovali zunanjo obliko: jezik in napeto dejanje, češ, da je postala ruska povest zaradi «psihologije» premedla. Zdaj se je ta spor polegel. Vsakdanje težko življenje nudi premalo romantičnega in «revolucijskih plamenov» ni mogoče opevati brez konca. Vpliva menda tudi priznanje, katero uživa ruski psihološki roman v Zapadni Evropi. Vsekakor je ruska moderna predvsem zanimiva kot gradivo za umevanje novega življenja. Novi slog gojé le nekateri pisatelji. Pantelejmon Romanov, ki se je prvič oglasil tik pred vojno, piše v preprostem, toda izrazitem jeziku. Njegove kratke, jedrnate, včasih humoriistične črtice iz kmečkega, delavskega, vojaškega življenja razodevajo sebično in nemočno ljudsko dušo, ono prirojeno boljševištvó v duhu mračnega Gogolja in Dostojevskega, ki se ne dá zatajiti kljub splošnemu protisovjetskemu razpoloženju. V šestih zvezkih teh črtic je ponekod več retuširanih fotografij, kakor prave literature. Bolj globoke so one povesti iz mestnega življenja, ki so pridobile Romanovu glas «sovjetskega Čehova». Priljubljena igralka Černyševa v «Prvi ljubezni» sreča nekdanjega ženina-milijonarja kot lačnega capina. Nežno ga povabi na obisk in obuja pri sestanku nekdanje spomine: poroka se je razdrla samo zaradi ženinove matere, ki ni marala «beraške igralké». Toda gost za slovo prosi denarja, pride po denar tudi drugi dan, in Liza reče kuharici, naj mu ne odpira več. Smili se ji, a mora misliti nase. — Pretresljiva je tudi «Vizija».

Romanov je tudi pričel velik roman «Rusija», ki hoče podati izčrpno sliko prihoda revolucije. Do sedaj objavljena prvi in drugi del slikata predvojno življenje po vzoru Turgenjeva, Gončarova in L. Tolstega, ne da bi dosegala svoje velike prednike. Zanimive so le posamezne podrobnosti proti-

verskega in protinacionalnega predvojnega razpoloženja ruske napredne družbe, ki je tako sovražila državnost. Kot umetnik Romanov seveda še ni povedal zadnje besede. Ceniti pa je treba njegovo iskrenost, kakršne pod pritiskom sovjetskih mecenov ne kažejo drugi mladi pisatelji. To velja tudi o zborniku «Spolno vprašanje», iz katerega je prevedena «Ljubezen». Knjiga uživa velik uspeh, ker je ustvarila revolucija v tem oziru neverjetno zmešnjavo. Kakor je znano, so že preklicali sovjeti dosedanje spolno anarhijo in celo namigavajo, da je «protirevolucijska». Pobijajo lastno delo, kakor je to delal tudi njih neizprosni sovražnik, v Varšavi pred kratkim umrli Arcibašev, avtor nekoč tako znanega «Sanina».

Pantelejmon Romanov: Ljubezen

(Iz knjige «Spolna vprašanja». Zbrani spisi, VI. del, Moskva, 1926.)

I.

Sklenila sta, da se vzameta, ko bodo prodani starinski svečniki in benečansko steklo, ki so bili edina nevestina dota. Oba sta bila poštenega buržuaznega pokolenja. Ona je bila s svojimi velikimi otroškimi očmi nedolžna in čista, v njeni drobni zlatolasi glavici so se ohranili nedotaknjeni vsi predsodki njenih prednikov. Vsako jutro in slednji večer je vroče molila ob svoji beli deklinški posteljici in se bala vsakršnih grehov.

On pa je bil ponosen, da je zavrzel vse to, nosil je visoke škornje in rusko srajco, govoril je vsiljivo in sirovo, sploh se je menda potrudil, da ne bi bil podoben ljudem iz svojega rojstnega kroga. Vendar pa ni bil navdušenec. Bil je trezen, soliden in praktičen, dasi mu je bilo samo 20 let.

Težko je reči, kaj ju je zedinilo? Otroški spomini menda, ali njeno brezmejno oboževanje močne osebnosti, za kakršno ga je imela, hkratu pa požrtvovalna želja rešiti njegovo zakrknjeno brezbožno dušo. Mogoče pa je, da je vplivalo še nekaj: šibka, otroška in brezmočna, — je bila izjemoma nepopustna v enem — v ohranitvi svoje nedolžnosti.

Svojemu ženinu je stavila za pogoj, da se mu bo vdala šele po svatbi. To bedasto prepričanje se je jako močno ukoreninilo v njeni lepi skodrani glavici in nobeni dokazi je niso mogli odvrniti od tega. On jo je večkrat hotel zapustiti. Tedaj je ona navadno pobegnila na vrt, hodila tam z objokanimi, nabrekli očmi, a vendarle vztrajala pri svojem. Dogaja se precej pogosto, da imajo majhne in otroške ženske trdnejši značaj kakor veliki in na videz jaki moški.

— Rada me nimaš, — je govoril razdraženo ženin, — to mi je čisto jasno.

— Dragec, kako moreš misliti kaj takega? — mu je odgovarjala ona in stiskala roke na prsi, kakor delajo to na slikah otroci

pri molitvi. — Saj vendar veš, da pomeni zame ljubezen nekaj tako, tako visokega, da —

— A, bedarije!...

Prišla sta v Moskvo in vzela s seboj svečnike in kozarce. Njuna skromna, a srčna želja je bila — dobiti za vse to 20 červoncev. Ženin se je ustavil pri sorodnikih, nevesta — pri svoji prijateljici.

II.

Drugo jutro je šel ženin prodajat svečnike. Največje upanje sta polagala v grb, ki ga je nosilo njuno blago. To je bil grb nekdanjega lastnika, ki je kazal starinski in aristokratski izvor stvari. On je mislil na starino, ona pa na aristokracijo. Prva dva dneva ni bilo s prodajo nič. Izkazalo se je, da je poglavitno napotje baš slavn grb, kateremu sta tako zaupala.

«Križ in krona nista za sedanje čase. Ljudje si bodo še mislili, da so stvari ukradene.»

Ona se je vrnila od svoje prijateljice nekam osupla in je vedno bila zamišljena in resna.

— Pojdiva na vlak — je rekla končno. Ženin se je začudil: — Kam hočeš, zakaj?

— Samo odtod. Tukaj ničesar ne razumem. Ne poznam več Marjete. Bila je tako skromna, pobožna... Ali je mogoča taka izprememba? Služi, stanuje sama kakor moški. Pravi, da je brez pomislekov nezvesta... ali, kako se naj temu reče, če je sploh prosta in nobenemu ni nezvesta? No, razumeš? Pravi, da ni na tem nič svetega in nič grešnega...

— Saj samo ti tako gledaš na te stvari, kakor da živiš v šestnajstem ne pa v dvajsetem stoletju. Praviš, da si moja nevesta, a doslej še nisi moja, — je jezno rekel ženin.

A dekle je sedelo na divanu zatopljeno v svoje nerešljive misli, katere so jo menda kar tlačile in je končno rekla:

— Le pomisli: pred kratkim je srečala v električni nekega neznanega moškega, in je doživela z njim nekak roman, to se pravi, pričela ga je. Nato je prišel on k nji na obisk. Ona mi to pripoveduje, češ, da je to veselo in zanimivo.

— Seveda. Živi pač samostojno, veselo, — je rekel mladi človek in skomignil z rameni.

— Ampak, dragi, ne samo veselo, temveč... razumeš? ob vsem tem nima ona nobenega svetega občutka, nima ne ljubezni, celo ljubosumnosti ne. To je grozno.

— Zdaj nismo v XVI. stoletju in ni nič groznega na tem.

Dekle pa ga ni poslušalo: — Prišel je k nji in jo je poljubil v pričo mene. Na to je prišla njena prijateljica, pa je poljubil še njo, kot da so prijatelji in tovariši. Nič strašnega ali nerodnega ne občutijo pri tem. Vprašala sem jo: je to tvoj ženin? Ona pravi: — «Ne, ni ženin, — je treba za to biti kar ženin?»

— Res si majhno smešna s svojo prestrašenostjo.

— Dragi, povedati hočem, da je postalo vse preprosto, da ni ostalo na teh vezeh nič svetega.

— No, kaj pa bi bilo tu svetega? To je samo fiziološki proces. Veliko boljše bi bilo, če bi ti tudi tako enostavno razumela vse to, ker...

— Joj, dragi, s čim ti naj dokažem, da te ljubim? Samo ne ljubim, kakor bi ti rad, zato pa bom zate žrtvovala vse.

— Ali je mogoče, da prav nič ne občutiš, če sedim kot zdaj prav blizu pri tebi?

Ona se je plašno odmaknila. Bila je tako čednostna, da je vselej pretrgala sličen pogovor in pričela kaj drugega. Ni imela niti one radovednosti, ki je lastna njeni starosti. Če je zdaj govorila o teh stvareh, je pomenilo to, da je življenje prijateljice močno vplivalo na njeno mišljenje.

— Dragi, odpotujva rajč odtod, — mu je rekla in pretreslo jo je po vsem hrbtu, ko da je imela neprijetno misel.

— Poprej bo treba prodati.

III.

— No kaj, še nisi prodal? — je vprašala, ko je prišla drugi dan od svoje prijateljice.

— Še ne. Nihče ne mara kupiti zavoljo tega prekletega grba.

— Moj Bog, kakšna smola! Smiliš se mi, revež, vsak dan letaš, se mučiš. In... tako dolgo čakaš, da bom tvoja.

— Treba bo odpotovati, — je rekel ženin.

Ona je nekaj časa molčala, nato pa je rekla obotavljaje se:

— Ne, čemu bi odpotovala, treba je počakati še. Menda se bo le našel kupec.

Hodila je nekaj časa po sobi, grizla nohtke svojih prozornih drobnih prstov, nato se je ustavila tik ženina, ko da mu je hotela nekaj povedati, a se ni upala.

— Rada bi te vprašala nekaj, — je rekla končno.

— Kaj pa?

— Zanima in muči me neko vprašanje... Imeli so tam včeraj gostijo. Bila je večja družba, njena prijateljica z možem in drugi. Veliko so pili. Potem so vsi ležali na preprogi pred kaminom... Nikakor ne razumem, kaj se občuti, če se človeka

dotika tuj moški? Strašno rada bi vedela, kaj občutijo? Stisnila sem se včeraj v kotichek in jih gledala od tam. Sram me je, a... če bi mi hotel nekaj povedati?

— Seveda ti povem, — je rekel ženin, — hvala bogu, čas je že, da zavržeš te bedarije!

— Veš, kaj... ne, ne morem. Veš, jaz sem tako neumna. A vse eno je, naj bo. Poprej so namreč dekleta grozno čuvala... kako bi rekla to?... no, to pač, kar zdaj čuvam jaz. Zdaj pa so za vse to popolnoma brezbrizne. Kaj zdaj vam, moškim, ni prav nič za to?

Ženin jo je pogledal in rekel:

— Ali smem biti odkritosrčen? Popolnoma odkritosrčen?

— Seveda, dragi. Saj zato tudi vprašam, — je odgovorila ona, in zardela.

— No, čuj tedaj: zdaj ne ceni tega noben moški. Tudi nobene žaloigre ne napravi, če zve, da je dekle živelo s kom, preden jo je spoznal.

— »Živeló«, kakšna grozna beseda, — je rekla in rame so se ji stresle. — A kako je vendar to mogoče, kako?

Ženin je skomignil z rameni: — Drugi nazori... Sicer pa ne vem, kako je to.

— Strašno čudno. Tako me je sram govoriti s teboj o teh stvareh, a to je strašno zanimivo. Kar pa je najbolj čudno, je to, da se samo manj zgrozim nad tem kakor poprej. Ko da sem se navadila... Mislila sem, da jih bo sram po tej gostiji. Ko pa sem vprašala Marjeto za slovo, preden sem odšla k tebi, kako se počuti, mi je odgovorila, da izbornó. Saj so vendar poprej tako prosto živele samo neke ženske...

— In vsi moški, — je dodal ženin. — Tu ni nič čudnega. Slične ženske so se oprostile prej kakor vse druge, to so bili ekonomski vzroki. Zdaj pa so vse ženske proste in tedaj lahko žive, kakor hočejo.

— Proste? — je mehanično ponovilo dekle in pogledalo ženina z očmi, v katerih se je videla neka nova misel, ki je zavzela vse njeno drobno telesce. — Čakaj, še nekaj bi rada vprašala. Ali so moški vedno ljubosumni ali pa mar ne poznajo ljubosumnosti, če imajo zdaj, kakor praviš, druge nazore?

— Kako to misliš?

— Včeraj je bil pri tej gostiji neki mladi par, Marjetina prijateljica z možem, in zdi se mi, da nista bila nič ljubosumna drug na drugega. Žena je sedela na preprogi prav tik drugega moškega, njenemu možu pa ni to nič, kakor da se ga ne tiče.

— Menda tudi on ni sam sedel?

— Saj to je tako čudno! Tádva se morata vendar ljubiti, kako pa... se more potem kdo vesti tako s tujcem, pa še takrat, ko žena vidi moža in narobe?

— Spet ti moram ponoviti, da ni nobene skrivnostne in visoke ljubezni, temveč samo fiziološki proces. Razen tega prav zato pijejo vino.

— Fiziološki proces?... Če pa se napijejo, se jim potem vse zdi drugače? Ali si ti tudi doživel kaj takega?

— To vendar ni nobena redkost.

— Kako gnusno je to! Da te ni sram, — je rekla ona in se razjokala kakor užaljen otrok, — ljubezen je tako sveto čustvo, ti pa...

— Ljubezen gor, ljubezen dol, — je rekel razdraženo mladi človek, — poglej vendar: vse tvoje prijateljice vedo, kaj je ljubezen, ti pa ne boš tega zvedela nikoli. No, kaj me vedno odrivaš, ko da sem ti zoprn?

— Dragi, sama ne vem, zakaj... To je kar tako, nehote... ne misli, prosim... — Urno si je otrla solze, poslušno je sedla na divan, odkoder se je bila plašno dvignila, zavzdihnila in rekla:

— Ta njh znanec... Sedel je na divan, objel ju je obe: Marjeto in njeno prijateljico, in je tako sedel z njima, — in nobena se ni zmenila za to. Jaz pa kar ne morem. Ali se moram tudi temu privaditi?

— Samo soditi moraš drugače o tem. Ne smeš biti, kakor je bila tvoja stara mati. Predvsem pa moraš vsaj nekaj občutiti ob tem.

— Občutiti? — je ponovila mehanično. — Ali občutijo ženske te stvari prav tako, kakor moški ali pa je to pri ženskah drugače?

Ženin je skomignil z rameni in rekel: — Mislim, da ni med občutki pri moškem in pri ženski prav nobene razlike.

Gledala je nekaj časa mladega človeka: — Saj v dnu duše že veliko vem... veliko sem mislila in menda — vse razumem... Manj seveda, kakor ti, a vendar veliko, četudi sem še nedolžna. Imela sem tudi različna... poželenja, nisem pa vedela, da doživi to vsaka ženska, in da je to dovoljeno...

IV.

Štiri dni pozneje je bil mladi človek ves obupan: Svečniki še vedno niso bili prodani, in sicer še vedno zaradi grba.

— No, kako pa je z vašo doto? — ga je vprašal znanec na ulici. — Ste prodali?

— Ne. Ta prekleti grb. Toliko sem pričakoval od njega in zdaj pa je vsemu kriv on.

Prišel je domov tako nesrečen, da so stopile mladi deklici solze v oči, ko ga je pogledala in vedela, da mu ne more pomagati.

— Vse, vse bi storila zate. Dragi, kako te ljubim. Tebi je zdaj hudo, jaz pa te imam zato še bolj rada.

— A, pusti, prosim te.

— Dragi, ali ne verjameš? Saj mislim samo nate. Veš... raje ne govorim o tem, dokler ne bo vse jasno. Sem jim namreč tudi ponudila. Menda bo kupil oni znanec, ki ga je Marjeta... srečala v električni. Vse, vse bom storila zate, samo v glavi mi je vse navzkriž. Tisti mladi parček, o katerem sem ti pravila, da nista nič ljubosumna, veš, bi rad dobil službo. To se pravi, mož bi potreboval službo, in oni človek... iz električne je vplivna oseba in, razumeš, žena mu jako dosti dovoljuje, kakor sem videla, mož pa se ne meni za to.

— Seveda. Delata pač skupno, nič več.

— Predvsem pa se to vsem zdi popolnoma naravno.

— Če se postaviš na fiziološko stališče, na mesto tvojega »duševnega«, bo tudi tebi vse naravno.

Dekle se je zamislilo, potem pa je reklo z vzdihom:

— Ah, če bi bilo tako... Ali bi bilo tudi tebi prijetneje, če bi imela drugačne nazore?

— Seveda, prijetneje. Meni je celo prijetno, da si vendar pričela govoriti o teh stvareh. V najinih letih je pač naravno, da govoriva o tem, kar se nanaša na to stran življenja. To je tako enostavno, da samo ti ne maraš razumeti.

— A saj ti nisi živel ž njimi, pa vendar misliš prav tako, kakor oni.

— To so pač enaki nazori! — je rekel ženin in skomignil z rameni.

— Moj Bog, kako bi ti rada pomagala. Ne, ti niti ne veš, kako te imam rada, ne veš! Včasih ležim ponoči, gledam v temo in mislim, kaj naj bi ti žrtvovala?... Včeraj se mi je sanjalo celo, da sem ti prinesla denarja. Natančno 20 červoncev.

— Raje bi jih prinesla v resnici, ne pa v sanjah. Drugače ne bom nikoli ničesar dočakal, samo zaradi tega idijotskega grba in tvoje bedaste morale.

Gledala ga je nekaj časa, nato pa se ji je razjasnil obraz, ko da je nekaj sklenila, in mu je rekla:

— Ne, dragi, dočakal boš. Verujem, prepričana sem, da bodo svečniki prodani.

V.

Pet dni pozneje je prišel mladi človek domov molče, vrgel na divan svečnike, stopil k oknu in se obrnil, ne da bi ji rekel besedo.

Ona pa je stala in ga gledala veselo blažena, ko da je izbojevala zmago in se oprostila. Molčé je nato potegnila iz torbe 20 červoncev in jih izročila njemu.

— Kaj je to? Odkod?

— Prodala sem.

— Kako? Komu? Tedaj so najine najdražje sanje uresničene? Dvajset?

— Še več kot uresničene: saj sem jih dobila dvajset samo za svečnike, ostali so nama še kozarci.

— Kdo pa je kupil?

— Prav tisti gospod, ki sem ti pravila o njem.

— Kljub grbu?

— Kljub grbu...

— O, ti si zlata duša!...

Ona je zardela, pobesila oči in rekla:

— Saj sem sklenila, dragi, da je moja dolžnost, pomagati ti.

VI.

— Povej no, kako se je vse tako srečno končalo? — je rekel mladi človek, ko sta sedela blažena v železniškem vozu, in se mu ona ni več branila, ko jo je poljubljal na skrivaj.

— No... sedeli smo in pili...

— To je že napredek.

— Potem smo vsi legli na preprogo pred kaminom.

— Kar precej?

— Ne, do tega ni prišlo tako hitro. Nikar ne misli, prosim te...

— No, si pač lahko predstavljam...

— Rekla sem, da ne bom ne pila, ne ležala ž njimi na preprogi, če mi ne najdejo kupca za svečnike. Ves čas sem imela v mislih tebe in najino stvar.

— No, pa vendar, ko si potem pričela piti, — ni bilo več tako strašno, kakor si bila mislila?

— Mislila sem samo na to, da napravim zate vse. Čim strašnejše in čim bolj nemogoče je bilo zame, tem več ljubezni do tebe sem občutila. Če ne bi to bilo zame strašno, temveč popolnoma enostavno, potem bi ne bilo na tem nobene žrtve. Jaz pa sem si rekla, da sem pripravljena zate na vsako žrtev. Sicer pa... je že res, da če pričneš sam delati, kar delajo drugi, potem je vse to manj grozno.

— Vse je grozno samo v teoriji. No, in kaj si občutila?

— Dragi, bila sem vendar stroga, jako stroga.

— In si vsem pokvarila dobro voljo s svojo strogostjo?

— Ali bi videl rajši, če ne bi bila stroga? — je vprašala.

— Meni že bolj ugaja, če si taka kakor sedaj.

Ona se je plašno odmaknila od njega.

— Prosim, ne tako... za boga. Zdi se mi, da zdaj ne smem sedeti blizu tebe...

— Zakaj?

— Ne vem, kako naj razložim... No, čakaj, kaj pa, če bi me on... poljubil?

— No, kaj zato, saj potem ne boš nič slabša. Nasprotno, boljša boš.

— Kako boljša?

— Tako pač. Ženska, ki vse te stvari presoja s tega stališča, ima vendar izkušnost in nazore, katerih nima tako precartano dekletce, kakršna si na primer ti. Taka nedolžnost štiti prav za prav samo fiziologijo na škodo oni povišani duševnosti, ki bi jo lahko imela pri dotiku z moškimi.

— Hvala bogu, hvala bogu, da tako misliš. Saj sem te prej samo nalašč vprašala. Če bi mi odgovoril drugače, bi se ti za nič na svetu ne upala povedati, kaj vse sem doživela. Moj Bog, kako je vse zapleteno in neumljivo, — je dodala s sramežljivo zardevlimi lici, ko da ni opazila ženinove roke, s katero jo je objemal okoli pasa in jo nalahko stiskal k sebi.

Bila je namreč čezdalje bolj popustljiva, medtem ko je pripovedovala, kakor da je vsa zatopljena v svoje misli ali pa neke nove, poprej neznane občutke. Radi tega ji je mladi človek, ki se je menda zanimal bolj za svojo roko kakor za njene besede, naglo dejal:

— Seveda, le povej. Zelo me zanima, kaj si občutila?

— Naj povem vse? Popolnoma vse?

— Seveda, kaj bi se obotavljala! Vsak človek ima vse naravne občutke, na tem ni nič sramotnega ali nespodobnega. To je dejstvo! Dejstva pa ne izpremeniš.

— Zelo me je presenetilo, da si rekel: «Zato ne boš nič slabša.» Seveda, zdaj tudi vidim, da je tako. To so malenkosti v primeri s pravo ljubeznijo, katero občutim do tebe. To čuvstvo se je samo povečalo...

— Postala si tudi očitno prijaznejša...

— Ne, dragi, dragi... ni treba tega... Takoj ti povem vse.

VII.

Naglo je udobneje sedla na klop, zajela sapo, ko da se pripravlja na odločen korak in dejala potem:

— No, prav... Ko smo sedeli tam na preprogi, semčila in se mi je pričelo vrteti v glavi, a zelo prijetno. Nikoli še nisem

imela tega občutka. Vse se nekako pozibava, plove in vse se zdi tako enostavno in lahko.

— To ti nudi podobo za tvoj nazor, da ima človek neko dozdevno dušo: pila si vino in vse je postalo takoj enostavno — morala in vse drugo.

— Res ... No, in potem smo ... ne, strašno me je sram.

— Bedarija, bedarija, — je rekel mladi človek, in jo je pritiskal vedno močneje in bliže, ko da mu je dalo njeno priznanje večjo pravico do nje.

Sedela sta na zadnji klopi ob steni, nevidna za druge potnike. Ta osamljenost je še bolj povečala zaupljivost in razburljivo bližino, ki je nastala med njimi od tega obema nenavadnega razgovora.

— No, dobro, vse ti povem ... Nato sem šla z onim znancem v drugo sobo. Prišel me je poljubljati. Mislila sem le na najino stvar. Govorila sem mu menda o svečnikih. O grbu tudi. On pa je ponavljal samo, da se ne bo brigal za grb, da je vzvišen nad predsodki. Potlej pa ... ne vem ... kako se je zgodilo to ...

Nenadoma je občutila, da se je njegova roka, s katero jo je objemal, zdajci nehala premikati ter se ustavila. Nato je skočil pokoncu.

— Kaj se to pravi, kaj se je zgodilo? — je vprašal z glasom, pri katerem je nji upalo srce in jo zbudlo v konce prstov.

— Kaj? Dragi, ne misli ... Mislila sem samo náte in na najino stvar ...

— Kaj je potem napravil s teboj?

V njegovih očeh, ki so se videle v temni luči brleče železniške svetiljke, je zagledala nekaj krutega, hudobnega, tujega.

— Jaz ne vem, dragi ... nisem razumela ... Sproti sem ga hotela ustavljati, a nikakor nisem mogla ujeti trenutka in bala sem se, da ne bo hotel svečnikov. Mislila sem, da je to záte itak skoro brez pomena, nama pa bo končno omogočilo srečo. Sama pa sem bila pripravljena žrtvovati záte prav vse. Prestala sem tak duševen boj, tako sem trpela, preden sem se prepričala, da je to predsodek, da se m o r a m premagati.

Mladi človek je prebledel in kriknil:

— Kaj, ali si znorela?! Ti si ...

Nenadoma se je prekinil in sedel daleč od nje, čisto k oknu.

VIII.

Molk je trajal kakih pet minut. Ona ga je gledala nemirno in plašno, nato pa boječe stopila k njemu:

— No, dragi, reci mi vsaj besedico ... no, kaj ti je?

On pa ni odgovarjal in je gledal mimo njenih prosečih oči v okno.

— Daj no...

— Idi k vragu... Jaz te ne potrebujem več. Med nama je vse končano.

Dekletu so se v grozi in obupu na široko odprle oči. Onemela je.

— Dragi, za boga svetega...

— Kakšnega boga, hudič. Pusti me!

Vtaknil je roko v žep besno in z mržnjo ter privlekel šop červoncev.

— Tu imaš svojo ceno... ali razumeš? Ogabnost. Zoprno se mi je dotikati te nesnage.

Prijel je šop bankovcev z obema rokama in napravil kretnjo, ko da hoče pretrgati šop v dve polovici in ga vreči pod klop. A potem se je ustavil, nervozno potrkal z bankovci na sklep svojega palca in z naraščajočim studom vtaknil denar nazaj v žep.

Dolgo sta molčala. Ona je ubita, poteptana, ljubeča pričakovala sleherne njegove najmanjše kretnje. On pa se je je izogibal — razdražen, besen, s studom, nje, h kateri se je še pred petimi minutami tako privijal.

A njen brezpomočni otroški obraz ga je menda genil. Ko se ga je plaho in proseče dotaknila za rokav, ne da bi odmaknila od njega svoje prestrašene, proseče oči, — je odrinil njeno roko že brez srda, samo jezno in prezirno.

V njenih očeh so se svetile solze hvaležnosti. Sedla je molče in tiho k njemu in ker se ga ni upala dotakniti naravnost, je uživala samo trenutke, ko je stresel vlak njegove rame, tako da so se dotikale njune rame...

Ko se je vlak ustavil, ji je rekel, ne da bi pogledal:

— Vzemí svoj kovčeg.

Šel je naprej, ne da bi se količkaj menil za njo, medtem, ko je nesla ona za njim kakor pokorna sužnja svoj kovčeg, ne da bi si obrisala debele otroške solze, ki so ji tekale po licih.

Na poti proti domu, sta v temi molčala ves čas. On je korakal spredaj s povzdignjenim ovratnikom. Videlo se je, da ga muči neko nerešeno vprašanje. Končno je oprostil obraz ovratnika in, ne da bi pogledal dekle, vprašal s pojemačo razdraženostjo:

— Kozarcev pa ni hotel kupiti tam nihče? Benečansko steklo.

Ona si je v naglici obrisala solze in odgovorila krotko:

— Kozarcev nisem ponudila.

(Iz ruščine preložil N. Preobraženskij.)

Vinko Košak: Mislim

Kakor prek polja bežeči oblaki
so moje misli,
kakor ladje, ki režejo morja vsega sveta.
Danes doma so v mirnem pristanu,
jutri na poti do novih svetov.
Danes vse mirne, ljubeče v hiši domači,
pljuskajo jutri valovi črez krov.
Misli prešerne, misli strasti ve pijane,
misli v obupu pekoče,
v pelinu kesanja rastoče,
kdaj najdete mir svoj, pot z morja domov?
Na zimo lastovka prek morja poleti,
se vrne spet na pômlad,
da zarodi.
In ve — ki vam je dana orlova perot,
ne boste našle vsaj v zadnji uri
tja, ko kaže vam srce ljubeče pot!

Tone Seliškar: Fabriške delavke

Iz vseh štirih strani sveta jih gledam, ko gredo v zborih,
neme in gladne kakor spokornice skozi široki vhod fabrik,
in solnce lije iz vzhoda na nje, in gredo v vrstah,
v dolgih rekah kakor curki, lijoči iz dna zemlje.

In štiri vhodi fabrik so odprti, odprti in golta jih sila
dan za dnem, vedno in vedno liki neznanski orjak,
ki se je z dimniki svojimi vzpel v ostrih sajah
visoko pod nebo — in žrela nikoli, nikoli ne zapre.

Pri vhodu, ko zvesti čuvar jih čuvam, te žene, in gledam
v obraz jim, v oči in misel, v ta žalostni oblak,
ki zakriva življenje njih src in duš, deklet in mater,
sklonjenih vase, pod težo rodov, ki pod srcem zore.

Mlade deklice, še je na belih ustnih mehak solnčni žarek,
ki ga bo stroj izpil, in njih pogled je tako mrko mehak
in strog, bolnó koprneč po cvetoči ljubezni,
ki kliče odrešenika, in božajoče, rahle, tolažeče roke.

In starke trpke — jaz bedni čuvar omahujem in v temnih nočeh,
ko iz dimnikov vitkih iskre pod obok nebes
lete in ugašajo, vidim v njih vaše rojstvo,
ljubav, vašo kri, potomstvo in izpito srce.

Vlad. Velmar Janković: S knjižnega trga

Pismo iz Beograda.

(Nadaljevanje in konec.)

Slovenskemu občinstvu težko da je znano ime V. Massuka (pseudonim V. Živojinovića). Leta 1922. je objavil pod naslovom «Vedre i tamne noći» zbirko pesmi, ki se je s svojim odličnim tonom močno razlikovala od razdrapane lirske akrobatike tega časa, ko sta miselno žonglerstvo in perversni barbarizem prenesenih modernizmov slavili bogate orgije svojega brezciljnega, otožnega in ciničnega životarjenja. Javil se je tedaj kot intimni pesnik nežnih prelivov in izjemnih subtilnih razpoloženj duše, kot pesnik komaj čutnih, globokih in neslišnih njenih pogledov, kot opevač ponosnega odrekanja in samotarskega zapiranja na svoja pota. («Puteve srca svog / trnjem zagradi; / u se, ko moćni stog, / prkos usadi. / Čuti sred kuta kog, / trpi i radi; / a ranu, šine l' te bog, / smehom prekadi.» Odricanje.) V umetniku, ki ni ustvarjen, da bi izražal pridržana čustva ene same linije, ene osnovne note, enega in izključnega okusa, se oglašča često potreba, da najde svoji notranji strukturi izraza in duška v raznolikem umetniškem udejstvovanju, ki ga tako izpopolnjuje navzven in navznoter kot dovršenejšo, izgrajenejšo, vse višjo osebnost. Pesnik diskretnih šepetov, V. Massuka, se je javil zdaj prvič z nekim svojim notranjim kontrastom, ki ga je potegnil na povsem druga pota, pota strašnih primitivnih spopadov, v katerih veje duh zemlje in izvirnega tragičnega očiščenja.

V drami «Čovek snuje...» divjajo pobesnele, sebične furijske banalnega realnega življenja, zaprte v ozki okvir življenja na vasi. Pesnik se je ločil od svojih metafizičnih slutenj in zgrabil v domeno težkih in gnilih strasti, ki burijsko skozi mrak sebičnega in samogoltnega človeka.

Sujet dela nam pripoveduje o nekem zanimivem spopadu, ki ima svoj izvor v sirovi vsakdanjosti. V. Massuka je položil ves svoj trud v to, da dá svojim osebam in atmosferi drame kar najkonkretnější, naravnost verističen značaj; odtod njegova želja po preciznem, minucioznem slikanju in očrtavanju oseb, njih skupnosti, slehernega giba na odru, njegovo prizadevanje, da bi preko jezika v dialogu dal lokalno barvo vsej atmosferi svoje drame. A V. Massuka bi ne bil oni intimni poet duše, ako ne bi

čutil, da je ta bližnja in navadna stvarnost, v kateri se njegove osebe kretajo, vendarle samo skorja, pod katero se vedno krije nekaj višjega, pomembnejšega, nekaj, kar tudi navadnega človeka dviga v vsakodobno igro jačjih zemeljskih sil in ga dela udeleženca neke širše tragedije (ali komedije), nego je to njegovo lastno, majhno, bodisi še tako potlačeno in živalsko življenje. Gnan od tega čuvstva, je V. Massuka dal poleg drame golih dogodkov še široko epopejo sirovega ljudskega življenja na vasi ter dal razen tega krepko motivirano karakteristiko božjega in hudičevega človeka, ki sporedno živita v nas.

Lahko da človeku po lastnem okusu ne prija ta kmetiški sujet, mogoče, da se mu zdi pisateljeva pedantnost v detajlih in karakteristiki oseb pretirana, mogoče, da ne soglaša z nenadnim razpletom v delu, literarna vrednost te drame tiči brezdvomno v njenem velikem prestižu: avtorjev umetniški stvariteljski doživljaj se je povzpел iznad okvira o ž j e drame do tiste fantastičnosti, v kateri se prikazuje življenje kot širša celina, v okvir dogodkov uklenjena latentna sila. Tako sta v tej poglobljeni študiji vzrasla v dve veliki, docela človeški figuri njegov Matija in njegov Vljako, katerih prava moč tiči zlasti v tem, da je pri njiju D o b r o prav tako realno kakor Z l o; radi tega je vobče pisateljevo črtanje življenja iskreno in umetniško prepričljivo in njegov človek v kmetiški suknji nam je blizu in verjeten. Način, kako V. Massuka gleda na kmečko življenje, je način dolgega filtriranja skozi opazovanje. Če kdo dolgo in pazno motri stvari in dogodke, če človek intenzivno živi ž njimi, potem preideta utisek in resnica o njih človeku v č u v s t v o, v katerem so oni dobili svojo pravo skupnost in svojo bistveno vez. Take so osebe V. Massuke; radi tega so d u š e v n o resnične, duševno konkretne in bi bile take tudi brez njegovega prizadevanja za detajle v vnanji karakteristiki. Zakaj ljudje so v prvi vrsti izolirane edinice svoje usode in šele nato produkti svojega osredja.

Njegovi tipi so zgrajeni, a koncepcija umetniškega dela široka, podkrepljena z nekim zanimivim filozofskim gledanjem na svet, ki prihaja do izraza v notranji strukturi drame kakor tudi v govoru posameznih oseb. V naši književnosti ni drame, v kateri bi globoke resnice s tako iskreno prepričanostjo prihajale iz ust kakega razcapanca, kot je to n. pr. pri Mateju v tej drami.

V tej verjetnosti njegovih b o l j š i h tipov leži bistvena kvalitativna razlika med pravo iskrenostjo umetniškega doživljanja kakega V. Massuke in, recimo, med pamfletistom narejenih neprepričljivih koncepcij Dušana Nikolajevića, ki se je tu nedavno

javil v drami kot moralni sodnik naše družbe in našega časa, a, žal, brez stvarnega dobička za našo umetniško dramo, najsi tudi s trenutnim scenskim uspehom (Mnogaja ljeta, Parola).

*

Po svoji plodnosti se je po vojni najobilneje razrasla lirika; o tem priča tudi poslednja *Antologija najnovije lirike*, ki je izšla na osvit 1927. v založbi ugledne beograjske revije «Misao». In ne samo, da se je ta knjižni rod tako bujno razvil, nego je tudi najobčutnejše premagal povojno krizo. Dvomim, da je ta kriza docela premagana — selekcija se niti izdaleka še ni pričela na pravi osnovi. A tudi ta Antologija izpričuje, da smo prispeli na boljše razpotje in da smo od 1922. vendarle krepkeje napredovali. Karakteristično je v tem pogledu mnenje Sime Pandurovića, urednika Antologije, ki ugotavlja, da so se okoli leta 1922. antiumetniške tendence razvijale sporedno z antikulturnimi in antidržavnimi pokreti ter imele namen poleg ostalih družabnih vrednot kompromitirati tudi književnost.

«Misao», ki je tudi sama imela nedvomnih zaslug za konsolidacijo naših knjižnih razmer, je v svoji okusno opremljeni Antologiji objavila okrog šestdeset in več imen, med njimi prav toliko znanih in priznanih pesnikov, kakor tudi onih iz mlajše generacije, ki so se prvič javili v književnosti. Antologija je zanimiva pretežno kot zbirka raznih pesniških okusov, a manj kot zakladnica dovršenih izrazov in sile naše poezije. A temu je vzrok to, ker so se upoštevale samo pesmi, natisnjene v «Misli»; zato je obseg poleg vseh izvrstnih meril, ki so vodila urednika, nujno moral biti omejen, najsi je tudi tako zbrano lepo število nedvomno dobrih pesmi. Vsekakor bo Antologija odgovarjala svojemu namenu, da bo «nekak kompas za oritentacijo publike v današnjem stanju naše poezije, ročna in omiljena knjiga vseh inteligentnih čitateljev».

Izmed pesnikov, ki so se z uspehom javili v Antologiji, je nedavno nastopil z lastno zbirko pesmi talentirani Žika Milićević. Osnovna nota njegove zbirke je pridušena sordinirana melanholija, brez katere ni niti ene pesmi v njegovi knjigi in ki pada na svet in stvari ponekod docela breznadejno, četudi nikdar v grobem revoltiranju, a skoro vedno iz nekega globljega čustvenega pesnikovega prepričanja.

Jesen in izgnanstvo sta dva težka pota, na katerih pesnika spremljajo tihi in intimni razgovori z utrujenim srcem, srcem brez zavetja. Na teh potih se jako pogosto odpirajo prazni pusti razgledi pod meglo, jesenske zarje, ki vedo za žalost ljudi, jesen,

ki odpira rane vedno, kadar napoči, «ta jesen kada se ukoče minuti i ... duša u boli začuti». Ta dobrodošla zbirka, s katero si je pesnik Miličević čvrsto in individualno utrdil svojo dosedanjo reputacijo, bi se mogla nazvati zbirka integralne poezije o jeseni, ker so vsi prelivi nastrojenj in vsa pastelna razpoloženja podrejeni pesnikovi intimni ljubezni do te dobe prehoda in osamelosti, v kateri se često oglašča sumorni refren: «nikoga ne čakam, niko me ne zove ...» (Kiša u noći, Jablan, Spi, srce, spi ...)

Ta nostalgичna nota prežema tudi pesmi iz izgnanstva, v katerih se izraz mestoma v pustinji bolečine zgosti do popolne skrušenosti:

«Bože, kaži puta
u noći što traje,
jer mi dugo luta
duša. Sad se kaje.

Sad se gorke kaje,
da snosi sve može,
skrušena sad sva je:
smiluj se moj Bože ...»

(Bože, kaži puta ...)

Isti motiv se javlja tudi v ciklu «Na putevima života» v pesmi «Molitva»:

«Daj nemirnoj duši, Bože, onog mira
za koji hramovi porušeni znaju
i usamljenosti dubokog vira
u senci planina ...»

Edino ta mir in resignacija ga otmeta bližine smrti in občutja krivice, a samo skozi polmrak spomina se bude v njem časi «kad su sjaj proleća i nebeske boje ... glas tice, glas šume, talasanje vode ... budili u meni neizmerno radost što živim, što volim, što mogu da sanjam, da pevam, da molim ...» (Elegija.)

Vendar se poleg vseh motnih tonov oglašča v knjigi tudi neka ekstaza radosti, ki ponekod sikne na dan vrtinčasto in ki je našla svoj najkrepkejši izraz morda v pesmi «Na polasku»:

«Tad voli: Sva mudrost počiva u tome.
Rubin u dnu čaše koju sreća naspe:
ljubav: štit o koji sve se koplje slome:
ljubav. Svetlost koju sunce zna da raspe:
ljubav. Svi mirisi opojni iz cveta,
i sva raskoš boja, večnosti povesma:
ljubav, ljubav, ljubav. Ljubav: duša sveta.
Ljubav — tvoja tuga. Ljubav — moja pesma.»

Najsi bi se rad pozabaval še z detajlno analizo te izvrstne pesniške zbirke, moram ob zaključku opozoriti samo še na impresije, ki jih ostavljajo v čitatelju pesmi kot so «Prevarena želja», «Ćutanje», «Osama», «Novi vidici» in ki pričajo o iskrenosti čuvstva in o globini umetniškega intimnega doživljanja.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

Vedoč, da se vrača pozno, se je bila že spotoma pripravila na resen obraz in na začudene besede; zdaj pa je takoj začutila, da visi v zraku nekaj posebnega. Profesor, namestu da bi jo začel oštevati, je klavrno legel vase in begal z očmi, kakor da z muko išče navdahnjenja. In Blanka pl. Nagerthova je bila tu; sedela je kakor nabodena in njene zelenkaste oči so merile rejenko Hilarija Pernata s pomembnim ogorčenjem in škodoželjnim zaničevanjem.

«Dober večer, striček!» je ponovila Stana svoj pozdrav. «Dober večer, gospa. Evo me zamudnice. Me voici, cher oncle,» je dodala nalašč, iz nekakšne ključovalnosti, ošabnici v znak, da drži svoj položaj, ki ga je profesor za vse druge ljudi ustanovil s tem, da jo je odgojil kakor damo.

«Dober večer,» je odgovoril Hilarij Pernat v boleštni zadregi. «Evo te, nu da, čeprav prepozno in ... z eno besedo, ob čudnih okoliščinah ... Marsikaj bi se dalo pripomniti. Nous en parlerons tout à l'heure.»

«Prav, striček, vse vam razpovem.» Obenem pa je razširila oči v otroškem preplahu. Gorelo je, o tem ni bilo več dvoma, in tudi o tem ne, da je zakurila trafikantka. Le kako je mogla mučiti starca, hudobnica! Trepetaje od jeze si je Stana odpela boo.

Toda gospa Blanka sama ni marala, da bi minilo brez zlih besed.

«Evo je, nu da,» je z užitkom precedila za stričkom. «Pozno se vrača in vobče ne od ondod, kamor je rekla, da pojde. Fräulein Stana ima svoje skrivnosti, kaj hočemo. Bila je v Ljubljani, ne pa v ... kako ste že nalogali svojega dobrotnika? ... To je glavno in to stoji. Alles übrige kann man sich denken ... Človek bi sicer pričakoval nekaj ... nekaj ... malo več prizanašanja do ugleda hiše, ki v njej živi, in do plemenitih čuvstev sivolasega moža, ki ... ki ...»

Čim delj je govorila, tem bolj togotno je vihralo iz nje. Zadnje besede so se ji že zatikale; pihala je, sigala in lovila sapo.

«Gospa!» je viknila Stana že v drugo ali tretje. «Kako morete... kdo vam daje pravico? ...»

«Blanka!» je prosil Hilarij Pernat ves prepaden. «Blanka, pre-stani že ... Kako moreš, res, kako moreš?» Ali je bilo mogoče, da

je živ človek obsipal njegovo Stano s takimi namigi? To je bilo zdaj mahoma glavno, kakor da je pozabil vse, za kar mu je šlo poprej.

Toda Blanka ni samo mogla: hotela je. Trgovska kri Rubattutov je kipela v njenih žilah in bobnala na generalni juriš. Vedela je, kaj pomeni prilika, da ubiješ konkurenci kredit!

«Kaj!» je zavreščala, lomeč roke in dramatično obračaje zrkla pod naježenimi obrvmi. «Kako morem? Ali ste jo slišali, onkel Hilarius?» — kakor da ni tudi profesor strmel, kako more. «In kdo mi daje pravico, me vpraša to malo prida dekle! Moja vest mi jo daje! Če je vaš dobrotnik tako zaslepljen in prizanesljiv, pa jaz ne morem biti. Ne trpim, da bi še dalje sramotili pošteno hišo gospoda profesorja. Ich kann nicht! Moja dolžnost je, da vas razkrinkam, razuzdanka!»

Po tem odgovoru, ki se je končal s piščecim, ničemur ne podobnim vriskom, je trafikantka ogorčeno zaihtela.

Stana pa ni zaihtela. Prebledela je ter obstala kakor sveča, s prsti krčevito zagrebenimi v gube plašča, ki ga je bila pravkar odpela in nato spet stisnila pred seboj. Striček Hilarij je šele to minuto opazil, kako visoka in sloka je prav za prav. Njene svetle oči so drobno pobliskavale, ustnice so drgetale. Profesor se je za trenutek zbal, da ne bi planila v Blanko; ne zaradi Blanke, zaradi dobrega okusa se je zbal!

Toda Stana je zdajci stresla glavo in je bila mahoma vsa svoja, mirna in hladna ko led.

«Ne razumem vas, gospa,» je rekla s svojim jasnim, pokojnim glásom. «Niti ne vem, kaj vam je na umu, niti nočem videti, kam namigavate. Ako merite na kaj takega, česar je poštenega dekleta sram, bo vsekako striček sam najbolje presodil, koliko je vreden ta očitek z vaše strani... prav z vaše, gospa!... Grem, striček, da se preoblečem. Opravičim se vam drage volje, kakor hitro zapre ta dama vrata za seboj!...»

Nasmešek, zoper katerega ni bilo ugovora, okret, kakor da Blanke pl. Nagerthove vobče ni na svetu — in Hilarij Pernat je ostal sam s čuvarico svoje časti...

«Moja Stana!» se je razveselil v mislih. «Rasa! Dekle in pol!... Vraga, vraga, da nisem poročil njene matere... ali pa, da mi ni trideset let!...»

Trafikantka je šele zdaj prišla do sape.

«Onkel Hilarius!» je zavpila. «Sami ste jo čuli! Ali si morete misliti grjo nesramnost? Ona meni to v obraz! So eine gottlose Dirne! Nečistnica! Diese Schlange...»

«Kar tiho bodi,» jo je ustavil «onkelj» z nenadno odločnostjo. «To so besede, veš, ki... nu, kratkomalo!... Stana je moja in najino dobro ime ni tvoja skrb. Sam bom gledal, razumeš?... Osvesti se in bodi pametna. Daj, pojdi na sveži zrak. Dobro ti bo delo, ne glede na to, da imam s Stano važen pomenek.» Tako govoreč se je pomikal proti vratom in iztezal roko, da bi jih odprl.

Toda Blanka pl. Nagerthova se ni dala odsloviti kar tako. Najgloblja čuvstva so ji zavrela pod bičem profesorjeve zavrnitve. Up dediščine je omahnil v negotovost, osvojena tla so se zamajala pod nogami, ponosni spomin na Salvatorja se je vzrepenčil na zadnje noge.

«Ali vas prav razumem, onkel Hilarius?» je otrpnila, veličanstveno dvigaje obrvi. «Meni vrata, deklini pa prijazen pomenek?... Te slepote si ne morem drugače pojasniti, kakor... Ja, ja, mancherlei wird einem klar! Nikoli ne bi verjela, onkel Hilarius, nie hätt' ich's geglaubt, da nisem videla na svoje oči, slišala na svoja lastna ušesa...»

«Česa ne bi verjela?» Stričku Hilariju je vse migljalo pred očmi, toda glas mu je bil čudno vljuden in tih. «Česa ne bi verjela, dragica?»

«Man spricht davon,» je zamomljala, nejasno čuteč, da izgublja partijo.

«O čem govore?»

«O vaju dveh: o vas in o Stani.»

«Kaj govore?» je skoro neslišno šepnil striček. Toliko da je pregibal blede ustnice.

«Sami veste!» mu je zabrusila z obupno trmo. «To, kar si mora vsak misliti. In ne po krivem, ich wette was, da ne!»

Tedaj se je zgodilo nekaj nezaslišanega; storilec sam je kasneje ugibal, ali se mu ni sanjalo. Hilarij Pernat, uglašeni in obrzdani Hilarij Pernat, patricij nad patriciji našega mesteca, je s plebejsko neposrednostjo odprl vrata na stežaj in zatulil tako, da se je hiša stresla od njegovega krika:

«Marš!... Niti besedice več... Posvetit, Monika. In nikoli več te babe v hišo!... Marš!...»

Dobro da je trafikantka tako naglo prhnila mimo njega; zakaj v togoti je bil celo privzdignil nogo, da bi ji pomogel. Kakorkoli si je pozneje dopovedoval, da ni mogoče, vendar je bilo resnica. Privzdignil je bil nogo!

Pol ure je moral loviti sapo, preden je uredil svoje misli in izpljuval svoj stud. To, o njem! To, o Stani! Srdito jo je oddrobil v obednico, da si priveže dušo. Izpil je kozarec konjaka in prevrnil steklenico. Nato si je zapalil smotko.

«Peklenski jezik!» je mrmral, korakaje okoli mize. «Svojat! O, lahko da ugibljejo take ostudnosti; če jih ne bi, ne bi bili naši ljudje... Kaj naj storim? Ali ni res najbolje, da stopim k njej in ji ponudim: tako in tako, zaradi jezikov, če ne zastran ostalega!... Hm! Prilegel bi se un autre verre de cognac, pa ga ni več, iztekkel je. Tudi življenja ni več, poteklo je; steklenica je prazna, smrt grabi zanjo, da jo trešči ob tla. Tako je... In končno bi s tem potrdil vse umazane sumnje... Ostane tedaj samo eno: zaničevanje. Jaz, po milosti božji in moči dejstva Hilarij Pernat, jih blagovolim prezirati; ne blagovolim se opravičevati kanaljam, niti se ne pravdam s smrdom, ki so v njem doma. Toda ona? Stana! Kaj ostane njej? Dobro ime si pogublja, ubožica; svojo čast mi žrtvuje, nehvaležniku! S prstom si jo bodo kazali in kamenje lučali vanjo, kadar mene več ne bo...»

Razburjen, skesan in raznežen je krenil na vrh. Tri korake pred njeno sobo ga je zdajci obšla druga misel:

«Ukanila me je vendarle. V Ljubljani je bila, meni pa je rekla, da pojde drugam! Očividno mi nekaj skriva... A kaj mi skriva? Baš to je tisto!»

Odločno je potrkal na vrata. Ni se oglasila. Čim delj je čakal odgovora, tem bolestneje se je v njem napenjalo koprnenje, da bi začul njen glas, šum njene obleke ali vsaj korak njenih nog. Naposled se je sklonil h ključavnici in je nastavil uho. Toliko da ni zastokal od straha: nekdo se je premetaval po postelji in ihtel v blazine, da bi se ga bil kamen usmilil...

«Stana!» je zaklical profesor s klavrnim glasom, stresaje kljuko kakor iz uma. «Odpri, Stana, ne boj se! Šla je, pokazal sem ji vrata in... ne verjamem ji, niti besedice ne verjamem... Odpri, ubožica. Ne daj stričku, da bi čakal pred tvojim pragom!...»

Vrata so se odprla. In ko je stala pred njim, vsa solzna od užaljenosti in vsa svetla od ljubezni do njega, se je zazdelo Hilariju Pernatu smrtni greh, da ni spodil Blanke že po prvi besedi. V teh dobrih, poštenih očeh ni bilo prostora za zlo!

«Ne bodi huda name, Stana,» je dejal proseče. «Ali ne veš, da ti zaupam, kakor nikomur ne?»

Žarek zadoščenja ji je zaigral na obrazu.

«Zaupate mi, striček?» ga je prijela za besedo. «Res?»

«Neomejeno!»

«Res ne verjamete niti besedice?»

«Niti besedice ne. Kako bi mogel — kako bi smel!»

«In tudi ne boste verjeli? Nikoli ne? Kdorkoli bi prišel in karkoli bi vam rekel o meni?»

«Nikoli ne. Nikomur ne bom verjel.» A že se je splašil. «In če bi verjel?» je vprašal negotovo. «Kaj bi bilo tedaj?»

«Tedaj?» je resno ponovila Stana. «Tedaj se ne bi opravičila, striček. Odrekla bi se zaupanja, ki bi ga bila deležna gospa Nákrtova obenem z menoj.»

«Vrlo, Stana!» je vzkliknil profesor, vzneseno ji gledaje v obraz, ki je drgetal od ponosa. «Dekle in pol in ženska do kosti — takšno te imam rad! Nu, pojdiva k meni, da mi razložiš...»

Za roko jo je odvel v svojo sobo in jo je posadil k peči, v svoj naslanjač; sam je sedel na stol, zazrl se vanjo in neučakano stisnil roke med kolena.

«Nu kako?» je začel. «Na dan s skrivnostjo. Zakaj mi nisi povedala?»

«Da grem v Ljubljano?» Stana se je vedro nasmehnila. «Če bi vam bila povedala to, bi mi bili izvili tudi ostalo. Bili bi razočarani, ako bi se vrnila s slabimi novicami. Tako pa...»

«Razočaran?» jo je vznemirjeno prekinil starec. «S slabimi novicami... tako pa — kaj?... Govori, dete! Po kakšne novice si šla in kaj si prinesla?»

«Uganite! Pred vsem pa: ne razburjajte se in ne nadejajte se preveč... Vse dobro ne more priti namah.»

«Menda ne zastran...?» Profesor se je malone ustrašil. «O, Bože moj! Daj, reci besedo.»

«Zastran Milana, striček... Morda ste se onikrat kesali, ko ste mi povedali vse. In vendar je bilo dobro. Premišljevala sem, ubijala si glavo, vse noči, vse noči... in ne baš zaman... Zato sem morala v Ljubljano.»

«Zato! In jaz grdoba sem dovolil Nákrtovki, da je vobče odprla usta!... Nu, kako je? Usmili se.»

Hilarij Pernat je ponevedoma sklenil roke in njegovo obličje je dobilo tisti bedni, proseči izraz hrepenenja kakor vselej, kadar je mislil na sina.

«Povej,» je hripnil z usihajočim glasom. «Ali je živ... ali mrtev?...»

V Stanino čelo se je začrtala guba. Zdaj je bilo treba tehtati vsako besedo: ne zbegati strička in ne trditi več, nego je bilo dognanega.

«Kaže, da je živ,» je rekla čez nekaj trenutkov. «Njegova sled se je menda našla. Če ni pomote, je pol gotovosti, da živi... Ne bodite razočarani, striček. Sami veste, da ni bilo doslej nikake gotovosti.»

«Pol gotovosti, da živi!» je še ponovil striček Hilarij, kakor bi molil. Nato mu je glas zastal. Samo njegove uboge oči so strmele

v Stano z vso svojo trpko žejo in njegove roke so jo krčevito stiskale za desnico, kakor da hočejo prehiteti besedo in vsesati istino v svoje vroče, drhteče dlani...

Stana je bila spotoma skrbno ločila tisto, kar je bilo treba povedati, od onega, kar je kazalo ohraniti zase. Zdaj pa je mahoma pozabila pripravljeno historijo in je izpričala do malega vse tako, kakor je slišala.

XI.

Prvo, kar jo je čakalo v Ljubljani, je bila žalost in brezmejen strah. Glasno je plakala in se grabila za srce ob misli, ali sme vobče prinesiti stričku tako novico in kako naj mu jo pove!

Ana jo je namreč takoj odvela h gospe Lokarjevi. Gospa Lokarjeva, vdova po mestnem uradniku, je bila nekdanja Milanova gospodinja. Sama je imela dva sina na vojni, ne všteti tretjega, ki je bil že prvo leto ubit, in je trepetala za njiju vse dni in noči. Ko ji je Ana pripeljala Stano, so jo takoj oblile solze. S tisto turobno prijaznostjo, ki je družila matere, žene, zaročenke, sestre in hčere vseh vojnih mrtvih vsega sveta v eno samo neizmerno posestrimstvo toge in žalovanja, jo je posadila na zofo, prisedla k njej, položila ji roko okoli vratu in tiho vprašala:

«Ubožica! Ali ste ga imeli zelo radi? ...»

Stana je v prvem trenutku zažarela do las. Vso pot ji ni prišlo niti enkrat na um, da jo bodo imeli tuji ljudje za to, kar se je zdelo najbolj verjetno: za Milanovo dekle, za njegovo nevesto... kaj je vedela, za kaj!... Že je hotela vzdikniti, da se gospa Lokarjeva moti: da ni z Milanom Kantorjem ne v takih ne v drugačnih stikih in da ga niti ne pozna. Teda jci pa se je spomnila strička. Pomislila je, da mora čuvati njegovo skrivnost; in tako je ostala za Lokarico draga neznanega človeka. Z licem žehtečim od temne rdečice, s srcem zamirajočim od groze je čakala strašnega razodetja... «Ali ste ga imeli radi?» Zakaj, ste ga imeli? Zakaj ne, ga imate?...

«Kakor sin mi je bil,» je rekla gospa Lokarjeva po dolgem, sočutnem in prizanesljivem uvodu. «Ták dober dečko, tám zlat značaj! Ko je odšel, ga nisem mogla pozabiti; in zdaj žalujem za njim kakor za svojim...»

«Bil, pravite?» je malone zavpila Stana. «Zakaj, bil, gospa? Zakaj žalujete za njim?... Oh! Ali je mar res mrtev? Res ga je raztrgala granata? ...»

Lokarica je turobno pobesila trepalnice, obenem pa je zmajala z glavo.

«Granata ga ni, ubogo dete,» je dejala z boleznim glasom. «Da, tudi pri nas smo mislili, da je mrtev že od tistega dne...

Kakor vse kaže, pa ni bil mrtev; ujet je bil. Znanka, ki je imela to novico iz drugih ali tretjih ust, mi je pravila pred tremi tedni, da se je vrnil iz Rusije neki oficir — ali so ga boljšeвики izpustili, ali je sam pobegnil, mi ni povedala — ki je videl Kantorja v jetniškem taboru. 'Pozdravi mi domače kraje,' mu je naročil, 'zakaj jaz jih ne bom videl več...' Ubožec je bil na smrtni postelji; umiral je za sušico! ...»

Pri teh besedah je dobra starka sama zaihtela.

«Čudno, čudno,» je povzela, ko sta nekaj časa tiho jokali. «Droban je bil res, a zdrav kakor hrast. In mahoma sušica!»

Stana, ki je v mislih še vedno tipala za tolažilnimi možnostmi, je nehote pograbila to opazko.

«Kdo ve?» se je oglasila. «Morda pa niti ni bila sušica? Morda ni umrl! Kje je tisti oficir, gospa?»

«Na fronti je, kaj vem, kje...»

«In kdo je? Ali mu veste ime?»

«Naš človek ni bil, to vem, rajši Nemec ali Madžar... Imena nisem mogla izvedeti.»

«A kdaj je govoril z njim?» je nadaljevala Stana, sledeč svoji trmasti misli.

«Kdaj? Ko je odhajal. Dva, tri mesece utegne biti tega.»

Stana se je zdajci vzravнала in nejeverno pogledala predse.

«Vse to ni kaj zanesljivo,» je rekla odločno. «Zdrav kakor hrast, in sušica: sumljiva stvar, ali ne? Iz drugih ali tretjih ust — če ni bilo iz devetih in desetih! Kdo more presoditi, kakšna je bila vest od kraja in kako jo je vsak predelal po svoje, preden vas je našla... Ne, ne. Prav gotovo ni bila sušica. Stavim, da je bil nahod!»

Gospa Lokarjeva se je medlo nasmehnila in pogladila Stani lase, kakor bi ji hotela reči:

«Le tolaži se, revišče; ubegla sreča se vzlic temu ne vrne... Eh, me starke vemo, kaj je gorje!»

Jela jo je izpraševati o «njem», da bi ji pokazala svoje sočutje. Toda Stani Mirnikovi ni bilo do čuvstev, ampak do gotovosti in čas je bil zanjo zlato; razen tega se je tudi vpraševala, ali ne greši zoper strička Hilarija, ko igra tako tebi nič, meni nič nesrečno zaročenko njegovega sina. Izprosila si je naslov vdovine prijateljice, da bi lahko zasledovala črno vest do izvira, zahvalila se za vse dobre besede ter odšla z Ano k profesorju Jesenku.

Jesenko je bil v šoli. Stana v svoji vročični napetosti je odslavila Ano in prečakala dve dolgi, mrzli uri na pločniku pred hišo, v kateri je stanoval.

«Za sušico! je mrmrala sama pri sebi, prestopaje z noge na nogo. «Pred dvema mesecema... in zdrav kakor hrast...

kdo ve, morda pa ni bil on? Morda je bil kak drugi s podobnim imenom?»

Jesenko je prišel. Že od daleč ga je spoznala po hoji. Njegov mirni, prijetni obraz in prirodna sramežljivost, s katero je utajeval svojo telesno napako, sta jo takoj navdala z zaupanjem. Ko mu je povedala, kaj ima do njega, jo je začudeno pogledal; nato se je toplo nasmehnil z očmi. Povabil jo je v svojo skromno sobico, ponudil ji razsedn gobelinast naslanjač in obstal pred njo, kakor da tehtno premišljuje.

«Kakopak,» je sklenil svoj notranji samogovor; «če poizvedujete zastran Milana Kantorja, najbrže ne poizvedujete iz sovraštva, jelite da ne? Ali ga imate radi?»

«Že spet to čudno vprašanje!» je vzkliknila Stana. «Pri gospe Lokarjevi sem bila tri ure žalujoča nevesta: grenka vloga, gospod, pregrenka zame, ki vašega prijatelja ne poznam. Prosim vas novic o njem, toda ne zaradi sebe; ne iz ljubezni do njega, ampak iz ljubezni do starega, nesrečnega človeka ... do nekoga, ki bi bil ves blažen, če bi mu drevi povedala, da Milan Kantor živi ...»

Mladi profesor jo je presenečeno pogledal.

«Kaj pravite? To bi bilo ... nu, skoro bi rekel: še lepše!» je dejal pomenljivo. «A čudnega vprašanja niste razumeli čisto tako ... Mislil sem: ako ne bi imeli Kantorja prav nič radi, to je, ako bi bili nagibi vašega zanimanja neprijateljski ... tedaj bi vam rajši utajil, da je, kar jaz vem, živ in zdrav ...»

«Živ in zdrav!» je zavrnila Stana ter v burji svoje radosti zgrabila profesorja za roke. «Živ in zdrav? O, Bog bodi zahvaljen! ... Gospa Lokarjeva pa trdi, da je pred nekaj meseci umiral za sušico.»

Jesenko je mahnil z roko.

«Vem,» je dejal. «Tudi jaz sem slišal to vest. A tisti, ki se ga tiče, more biti samo Robert Kantor, aktivni poročnik v šestem topniškem polku. Milan Kantor ni mogel pred dvema mesecema umirati v ruskem jetništvu; to trdim z vso gotovostjo.»

«Ali imate dokaze?»

«Jetnik, ki je prišel iz Rusije, mi je prinesel sporočilo, da se je med prvimi javil v dobrovoljsko legijo. 'Kadar se vrneš domov,' mu je bil dejal pred odhodom, 'poišči mojega prijatelja in reci mu, da ga pozdravljam.' Očividno je mislil na to, da utegne pasti za dobro stvar, kar je seveda mogoče ... Ako ga ni kaj zadelo, potlej je živ. Vsekako je bil tistikrat zdrav kakor riba v vodi.»

«Ste li povsem uverjeni ...»

«Kako ne bi bil! Vsak dvom je nemogoč. Njegov sel ga je spoznal po fotografiji.»

(Dalje prih.)

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Volkslieder der Slawen. Ausgewählt, übersetzt, eingeleitet und erläutert von Paul Eisner. Leipzig. Bibliographisches Institut. [1926.] 32 + 560 str.

Že naslov sam zamika človeka, da vzame knjigo z izrednim pričakovanjem in zanimanjem v roke. Pomislimo samo: kar je — temu bo že več ko sto let! — poskušala cela vrsta poetov in prevajavcev, namreč, da s posredovanjem nemškega jezika Nemcem in nemško čitajočemu občinstvu poda vpogled v vso obširno in tako mnogovrstno klavijaturo slovanske duše, da se tako izrazimo. ki se manifestira v eni sami panogi, v slovanski narodni pesmi, to je v tej knjigi poskusil en sam človek, res da človek z izrednimi literarnimi kvalitetai. Svojo že v naprej težavno nalogo si je povrh še otežil z omejitvijo na samo pravo pesem, torej one produkte, ki se v resnici pojo, ne mogoče samo recitirajo. Omejitev je treba pozdraviti zaradi tega, ker se je doslej vse preveč enostransko poudarjalo samo slovanska narodna epika, posebno južna. Dvoje vzrokov navaja za to omejitev: pomen, ki ga ima ta panoga slovanske narodne poezije za spoznavanje Slovanov, in dejstvo, da je zapadna Evropa baš to panogo doslej zanemarjala. Pri izberi ga je v prvi vrsti vodilo iskanje posebno značilnih potez slovanstva, kakor se kažejo v njegovi narodni pesmi: to je erotična usoda (kakor pravi) ruske žene in ljubezenska lirika balkanskih Slovanov, ki ji po njegovih besedah med vso evropsko narodno liriko ni para. Prevajavec se je dobro zavedal težkoč, ki so ga pri njegovem delu pričakovale. Ker ni mogel obenem dodati tudi melodij — in te so bistvene, mogoče važnejše od teksta samega! — je jemal tekste kot samostojne pesniške enote, se je sicer potrudil, da po možnosti pridrži ritem, ni pa se oziral na melodijo. Iz tega so nastale kompromisne rešitve v resnici težavnega problema; težko je umljivo za človeka, ki zna peti, ali vsaj razume, za kaj pri petju gre, kako bi bilo mogoče dati vsaj približen zvok lirične, v resnici pete pesmi, če se upošteva ritem, ne pa tudi melodija (str. 7 uvoda). Vzemimo za primer njegov prevod naše «V nedeljo jutro vstala bom»:

Aufstehn will ich Sonntag frühe,
nach Stadt Laibach will ich ziehen:
Oi, leuchte, leuchte, Sonnenschein,
in mein armes Herzelein!

Vor den Hauptmann will ich treten,
will um meinen Liebsten bitten.
«Oi, nicht dir ihn geben kann,
sieh nur den schönen Soldaten an!»
Itd.

Ritmu in melodiji ustrezata tukaj kvečjemu «Sonnenschein» in «Herzelein» — vse drugo pa je s koncem vred samo gluha prestava logične, racijonalne vsebine teksta v nemški jezik. Nota bene! — v nemški jezik, in ne mogoče v svojevrstni jezik nemške narodne lirike. «Oi, nicht dir ihn geben kann!» — ni niti nemški stavek, niti stavek, ki bi bil možen v nemški narodni liriki. In za to vendar gre: slovanska lirična pesem bi morala biti prevedena tako, da bi Nemcu ali nemško čitajočemu človeku zazvenela kakor pesem s svojevrstno vsebino, svojevrstnim občutjem, svojevrstno reakcijo na svet in njegove pojave — kar bi naj, če naj taka zbirka doseže svoj namen, občutil kot nenemško, kot slovansko. Toda, če naj to doseže, bo morala Nemcu govoriti v jeziku, ki ga razume, ki ga notranje razgiblje. Primer, ki sem ga navedel zgoraj, pa bo Nemca samo motil, ob njem se bo ustavil s svojo logiko, kar bo

oviralo, da bi se v njem oglasile sorodne strune, sorodni glasovi, ki bi se nazadnje strnili v harmoničen akord, ki bi bil Nemcu sicer nenavaden, vendar bi njegovih ušes ne žalil. Vzemimo še en primer! To je pesem, ki jo je prevajavec skombiniral iz raznih varijant naših »živalskih svatb«:

Freit im Lenz der Uhu,
Freite Frau von Schuhu.

«Was tust du, mein Bräutchen?
Stäubtest leer das Täschchen!»

Was die Frau mitbrachte,

Fliege war Kranzmädchen,

Im Wein sie gleich durchbrachte.

Mücke führt das Bräutchen. Itd.

To je kombinacija našega »Čuk se je oženil«, »Čuk sedi na veji« itd., kombinacija dveh humorističnih scen, prizora na gostiji in tragičnega konca zakona, samo da je konec nelogično postavljen pred začetek. V komentarju je prevajavec naši sovi dal plemstvo: »Frau von Schuhu¹« — reč, ki je ne pozna niti naša niti nemška narodna pesem. Razposajen humor, ki se široko hahlja nad ljudmi, ki živijo in se ženijo, kakor »ptice pod nebom«, je dobil tukaj v komentarju ost, ki mu je tuja. Komentar opozarja na ruske paralele (nemški »Dompfaff« ima ime po črni čepici in rdečem kolarju!), k Slovencem pa je ta pesem pač prišla od Nemcev. Multibibus Blasius: Ius potandi, Culmburg 1675, navaja na str. 67 nemško pivsko pesem z začetkom »Der Kuckuck auff den Zaune«, in v izdaji iz leta 1688., na str. 19. z začetkom »Das Käutzelein wohl auf dem Zaune«, ter jo našteva med »allerley artigen und bequemen Sauffliedlein« — tout comme chez nous! Tudi tukaj navedeni verzi lahko služijo za one, ki poznajo originale, kot primer gluhe proze, ki še ne zveni, ampak je ostala samo v štadiju prvotnega, primitivnega koncepta. Škoda, da je takih primerov v tej debeli knjigi toliko. Preveč namreč zatemnjujejo res dobre prevode, kakor je n. pr. sledeči (št. 674 Štrekljeve zbirke):

«Lang ist der Weg, und die Nacht ist dicht:
Entzünd uns, Maria, dein Himmelslicht!
Das Kind, es fegte das Paradies,
Und womit es fegte, war Kümmernis:
«Alle Seelen im Garten sind,
Nur meinen Vater nicht herinne find'.
Die Emslein kriechen dahin am Rain,
Ihr Sorg und Mühn gilt dem Jesulein.
Ich kehr' mich zu Staub, und ich kehr' mich zu Kot,
Vor dem ewigen Gott kommt mir bittere Not.»

Komentar pravi: »Das Lied ist eines jener ganz seltenen Erzeugnisse slawischer Volkspoesie, in denen das an sich sehr starke religiöse Gefühl über den Bereich eines kindlichen Anthropomorphismus ins Mystische emporstrebt« — toda stvar bo pač v tem: pesem je komaj razumljiv — tudi v izvirniku! — fragment epične pesmi, v kateri zvenijo pretrgani, a tako znani akordi krivde in kazni, zločina in odkletve, prošnje in brezupa, ki zvenijo tudi drugod po slovanski epiki, logično ne zvezani, a ravno s to svojo fragmentarnostjo, ki dovoljuje veliko latitudo v mislih in občutkih, tako nenavadno pretresljivi. Kdor ima čut za globine človeškega srca, začuti z grozo presunljivo tragiko bitja, ki si ne pri izpovedi, ne pri prošnji ne upa s celo besedo na dan, ker mu duši grlo zavest silne krivde, ki jo je zagrešilo samo, ali prevzelo po kom drugem.

¹ Človeka neprijetno zadene, če se ob tej besedi spomni, da nosi baš ime »Schuhu« poglavar onih obešencev, ki bingljajo v uvodu Morgensternovih »Galgelieder«!

Te glose, ki sem jih napisal ob prevodih treh slovenskih narodnih pesmi, ne morejo biti sodba o vrednosti celotnega dela. O njej bi lahko sodil samo oni, ki mu enako živo zveni v ušesu vsa slovanska lirika med Gorico, Murmanom, Vladivostokom in Solunom, in ki mu enako zveni ne samo tekst, ampak tudi ritem in melodija nemške narodne pesmi! Ali imamo na svetu takega človeka? — «La parole est une sottise traduction», je rekel Ch. Nodier, kaj naj rečemo potem o prevodu prevoda? Brez pridržka pa moram dati vso možno hvalo okviru, v katerega so vklenjeni ti prevodi: obširen uvod in izčrpne opazke razodevajo, vkljub zahvali številnim pomočnikom, v prevajavcu človeka, ki ima na polju slovanske lirike ne samo nenavadno obsežno znanje, ampak ki to liriko tudi globoko umeva. S pomočjo uvoda in opazk bo zapadni svet prodiral v globine slovanske narodne lirike, saj ni v nemški literaturi nobenega enakega pomočka. Krivico pa bi delal prevajavcu za njegovo delo, ki ga je opravil s tolikim trudom in toliko ljubeznijo, če bi rekel ob njem, da je samo ovinek, ki je vedno še boljši, ko nobena pot. Njegova knjiga je potrebna vsakomur, kdor se želi globlje poučiti o narodni liriki tega ali onega slovanskega naroda.

J. A. G.

Dve novi Meškovi knjigi. Mladini. 1927. Ima na prodaj Katoliška knjigarna v Gorici.

Meško je tudi kvantitativno dosti prispeval našemu mladinskemu slovu. Izdal je celo vrsto knjižic za mladino, drobnih, skromnih pesmic, povesti, čustvenih črtic, pogovorov: tri zvezke «Mladim srcem» (Mohorjeva družba), zbirko «Volk spokornik» (Zvezna, Ljubljana) in nato zbirčico «Našim malim» (Učiteljska, Ljubljana, 1925), ki je prinesla deci enostavnih popevčic, basni, zgodbic in slike iz življenja malih in bednih izza svetovne vojne «V pričakovanju». Knjižica ne očituje novotarskih ambicij. Verzi so ponajveč dokaj skromni, proza se čita dosti prijetneje in bo mnogo bolj vabila čitateljke. Nasploh v naši mladinski literaturi v prozi skoro nimamo avtorja, ki bi venomer ne moraliziral (preludiral na nauke božjih zapovedi in šolskih disciplinarnih pravil), uporabljajoč pri tem poslu v plašečo pozo zavržani kazalec desne roke (digitus paedagogicus). Povesti, ki bi mladim bralcem odkrivalo zgodovino in jih navduševale zanjo, kazale v tuje kraje in razgibavale fantazijo, učile velikim možem slediti in drobna, skrita snovanja narave gledati in se vanje poglobljati — skoro nimamo.

Pričujoča zbirka «Mladini» (119 str.) obsega tudi verze in prozo, pêle-mêle prigodnic in poučnic, pisateljeve spomine iz mladih let in več že priobčenih črtic in povestic. Zelo prijetno se beró: Legenda o deklici, ki je prerada plesala, Tine, Naš Nacek. Povest «Povodenj» je prepričevalno pisana. Iz vseh zgodb diha globoka Meškova vernost in sanjavnost. Slog jim je v splošnem izpiljen. Pesmicam ne tako.

Knjižica prinaša pisateljevo sliko, posvetilni faksimile in uvodni informativni spisek o avtorju te zbirke iz peresa Venceslava Beléta. Risbe, ki naj bi obračale pozornost na besedilo in ga podčrtavale, so slabe, pogrešene. Narisal jih je Milko Bambič.

* * *

Meškove «Legende o s. v. Frančišku», ki jih je letos ob sedemdesetletnici ljubljence Gospodovega, asiškega uboščka, izdala Goriška Mohorjeva družba, so vernim dušam lep književni dar. Pred desetimi leti (1917) jih je pristatelj objavljval v Domu in Svetu. Zdaj jim je tedanji Epilog malo povečan postavil na čelo in pripisal svetnikov življenjepisa (Iz življenja viteza božjega). Jezikovno je legende temeljito popravil in preuredil po zadnjih izsledkih,

kar je bilo spričo stilne neodtehtanosti in — skoro bi rekel — površnosti (kdo bi si to pri Mešku mogel misliti?) zelo potrebno. Zdaj sta jezik in slog teh ginjažljivih zgodb o sončnem bratu gibka in živa, muzikalno pročitana. Često zazvenita hoteno arhaistično (po skladnji), to je lepo čuti. Legende «Francišek in vitez Ecelino», ki ga je Dom in Svet takrat prinesel, pisatelj zdaj ni uvrstil med slovenske «Fioretti di San Francesco», ki jih bo tudi nejeverni človek naše razrvane dobe, če si je iz prevratne zmešnjave teh dni rešil še kaj zmisla za davno, mirno življenje in potrebe po vzponu prirodnega duha, vsaj s spoštovanjem čital. Škoda, da je knjiga tako siromašno opremljena.

Pavel Karlin.

Starejše pesnice in pisateljice. Zbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavac in Pavel Flerè. Z risbami okrasili: Ivanka Kobilčeva in Roža Klein-Sternenova. V Ljubljani. 1926. Natisnila, izdala in založila Učiteljska tiskarna. Str. CXXXVI + 293.

V zbirki «Slovenski pesniki in pisatelji» je ta zvezek XIV. in je dal povod za ogorčeno invectivo v Socialni misli, kakor da pomenja neko epohalno delo, ki bi ga morali vsi listi še mokro in dišeče po tiskarni s pozavnami javiti. Lepo je, če se oče zavzame za otroka, a tako početje je smešno...

«Starejše pesnice in pisateljice»: Kakor je zamisel celotne zbirke dobra — izvedba in izbor je drugo — tako je tudi bila srečna misel, podati v eni knjigi življenje in delo starejših naših književnic, ki so nam danes sicer nedostopne. Prireditelja — mislim, da nosi glavno delo prvi — sta pokazala veliko pridnosti in sta se hvalevredno potrudila, kar pričajo rimske številke, označujoče uvod, in še strani 231 do 289 s Tolmačem k tekstom na straneh 2 do 229.

Obširna knjiga, ki nudi več kot pove naslov, ker skuša izpolniti vrzel kot — monografija slovenskega ženstva. Tako jo pozdravljam, povem pa koj, da ima v okviru edicije svoje slabe strani. Če bi šla zbirka naravno, organsko pot — začeli so z II. zvezkom (Levstik) in potem nadaljevali, kakor je naneslo — bi si prireditelja prihranila nemalo dela in tiskarna marsikako polo. Takó pa se je zgodilo, da beremo v uvodih vedno znova pogrete literarno-historične prikaze, ki v omledni razvlečenosti ne morejo zadovoljiti in tudi ne ogreti mladine, na katero prireditelja gotovo ob svojem učenem aparatu nista mislila ali pa sta menila, da je dovolj, če govori naslovna stran za njo. S «Starejšimi pesnicami in pisateljicami» moramo tedaj ponavljati književno zgodovino od Zoisovega kroga — v «Tolmaču» celo od protestantov — pa vse do moderne. Če ponovno na tolikih straneh kaj bereš, se pač tolažiš, da imaš še dober spomin... V knjigi o naših pesnicah in pisateljicah bi rekel kratko, da jih v dobi početkov slovenskega slovstva ni bilo in bi svoje znanje o slovenski ženi tedanje dobe prihranil za kako drugo delo, ker kolikor so se za njo zanimali pesniki in pisatelji, vemo iz njihovih del in življenja, kot vemo n. pr., da so Banjškarce in Ročinjke pele Staničevo pesem «Deklice, ki je v šolo hodila» že davno pred «Novicami» (str. XII.), ker je izšla že 1822., prav tako «Veselo pasterico» že 1806. in mogoče tudi njegove «Rožce na grob Marjane D***, ktera je v jeseni 1820 vmerla», ker je navedena tudi «visha». Pa kaj ima vse to opraviti s slovenskimi pisateljicami! In v knjigi za mladino! — Življenjepisi Hausmannove, Turnograjske, Pesjakove in Pajkove so skrbno podani in nudijo mnogo podrobnosti, ki so bile doslej neznane. Označba Hausmannove (str. XXX) pač ne bo držala, ker, da bi «razen Prešerna v oni dobi težko našli pesnika, ki bi znal poseči tako globoko v svoje dušno življenje in tako pretresljivo iskreno izraziti svoja čustva kot to mlado dekle», je le drzna

trditev kljub previdni stilizaciji. — Glede «Rožmanove Lenčice», ki jo je Turnograjska «napisala po ustnem izročilu in narodni pesmi, ki je bila tiste čase še ohranjena o deklici istega imena iz ženinovega rojstnega kraja in ki sta ji jo pripovedovala Pintar in Toman» (str. XLIII) bi omenil, da Lenčica ni bila iz Kamne gorice, temveč iz Češnjice pri Podnartu in da pesem stari ljudje še poznajo ter da še živi tradicija o junaški deklici na njenem bogatem domu (glej moj zapisek v «Slovencu» 1926, št. 160).

K izboru ni kaj posebne reči. Pri Hausmannovi je izmed njenih devetih pesmi priobčenih pet, pri Turnograjski njena edina, zato pa še sedem povestic — štiri tu prvič. Škoda, da ni Rožmanove Lenčice, ki bi bolj zanimala ko katera druga. Pri Pesjakovi in Pajkovi je večji izbor; pri zadnji bi lahko nekaj strani verzov izostalo na račun proze. Sicer, ker je proza že v odlomkih in je v uvodu poglavje o «drugih pesnicah in pisateljicah preteklega stoletja», bi ne bilo napak, če bi prireditelja štiripersni deteljici prikrajšala nekoliko prostora v prilog drugim, pa če bi slednji dala vsaj eno stran. Tako bi bila knjiga potem res cvetnik naših starejših pesnic in pisateljic.

Risbe so povsem v stilu in duhu knjige.

Zunanost — forma in vezava — kot prejšnjih zvezkov okusna, le praktična in trpežna ni (vezava). V knjižničarski praksi se te vrste vezava ni obnesla. Pri cenah, kot jih ima ta zbirka, bi morali že bolj gledati na solidnost!

Joža Lovrenčič.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

A. Jelačić: Ruska revolucija i njeno poreklo. «Nova Evropa.» Zagreb 1925. Str. 8 + 194 + (6) in 2 zemljevida. Cena v predplati Din 40.—.

«Nova Evropa» je namenila knjigo 10letnici ruske revolucije 2. marca t. l. A. Jelačić, prej docent v Kijevu, sedaj v Skoplju, avtor razprave o kmečki vstaji leta 1848. na Hrvatskem, ne želi biti «naročito originalan» in je spisal «jednu informativnu popularnu knjižicu», da poda nepristransko sliko izvora in razvoja «velike katastrofe». Uvodno poglavje «Postanak i razvitak carske Rusije» obsega na 51 straneh dogodke celih tisoč let (od početkov ruske države do ustoličenja leta 1896.) in zapušča nejasen vtis. Niso navedeni niti politični in gospodarski vplivi dolgega tatarskega robstva, iz katerega izvajajo za Kostomarovim novejši zgodovinarji (evrazijci, prof. R. Viper) neomejeno carsko oblast in poljedelski komunizem (2). Nekatere netočnosti so nastale radi pomanjkanja prostora. Obsodbe vredne so druge, ki dokazujejo, da ni ruska revolucija nič mlajša od ruske države. Tako čitamo, da se je zrušila kijevska, točneje oblastna Rusija od polovice XI. do polovice XIII. stoletja «usled unutarnjih političkih razmirica... usled navale surovih tujčinaca, no ne manje i usled unutarnje s o c i j a l n e krize, prouzrokovane golemom nepravdom ekonomskog uredjenja, potlačenošću slabih i haračenjem moćnih siledžija» (1). Tu ni omenjen glavni vzrok propada — preložitve svetovnih trgovskih potov po križarski osvojitvi Carigrada leta 1204. Znana upornika: Razin (1670) in Pugačov (1773) sta naslikana kot kmečka carja, socijalna revolucionarja (5 in 20), dasi se je izjalovila v obeh primerih vstaja baš radi razočaranja kmetov, katere so pustili kozaški poglavarji po neuspehih na cedilu. S. Golubcov, urednik «Pugačovskega Arhiva», piše, da Pugačov ni nameraval «istrebiti vseh plemičev do poslednjega», temveč ukiniti manifest o svobodi plemstva iz l. 1762. in vpovstaviti obvezno službo: namesto podložnikov bi dobili plemiči plačo. — Bolj skrbno je podana na str. 21. do 51. zgodovina ruske politične misli od

zapadnikov in slavjanofilov do prvih socializmov. Vendar ni popolna slika «boljševiške revolucije pred boljševiki» (43) brez otroškega sovraštva narodnikov do politične borbe. Prim. L. Deutscheve spomine «Od narodništva do marksizma»: «Po umoru Mezenčeva (žandarmerijskega šefa 1878) je zahteval Kravčinski, da se nam dovoli, da pobijemo posamezne kapitaliste in druge sovražnike ljudstva. Obljubil je vladi, da jo bo pustil pri miru, če ne bo kaznovala anarhistov.»

II. poglavje «Križa carske Rusije» (52—115), ki obsega vladarstvo Nikolaja II. (1896—1917), je bolj podrobno in tudi bolj prepričevalno, zlasti kjer nudi vpogled v avtorjevo kritično delo (n. pr. 81). Karakteristiki carskega para in njegove okolice sledi pregled predvojne zgodovine do trenutka, ko «sve je bilo zrelo za katastrofu». Car in vlada sta obvisela v zraku: «nisu imali nikoga na koga bi se oslonili» (110). Ta pregled umestno oživljajo podatki iz sodobne literature, a ni mogoče izvajati novih literarnih struj samo iz politične razočaranosti. Razen erotične in verske napetosti (98) bi bilo omeniti zasluge ruske moderne za umetniško izražanje. Navdušenje za starino, ljudsko umetnost, kult Puškina govorijo o nacionalnih težnjah. Poleg dolgega niza vladnih napak bi se moral spomniti avtor «levega maksimalizma» ruske javnosti (izraz Miljukova), socialnega protesta, ki se je razrastle na kvar državni zavesti. Leta 1905. je brzojavila skupina ruskih dijakov mikadu v Tokiu svoje čestitke k zmagi nad krvavim ruskim absolutizmom. Leta 1906. so odšli liberalni, «kadetski» politiki v Pariz, da preprečijo prvo rusko posojilo. — Ekonomskemu pregledu (predvojni razvoj mest in težke industrije, 61) sledi agrarni. A čitatelj ne more postati nasprotnik ali pristaš znamenitega «mira», ker ne dobi podatkov o gospodarskih posledicah občinske poljske lastnine (96). — Začetna razlika med menjševiki in boljševiki (86) bi bila najenostavnejše izražena kot nasprotje med pristaši javne «evropske» politike in stare mafije. Na str. 73. so itak omenjeni kavkaški socialni demokrati v I. Dumi.

Zgodovinski uvod zavzema večjo polovico knjige — 115 izmed 191 strani. Zato se je moral avtor omejiti v III. poglavju «Katastrofa carske Rusije» (116—191) na «izlaganje glavnih fakata», kronološko shemo glavnih dogodkov (129, 161, 187 i. dr.). — Na str. 140. stoji: «izmedju Sovjeta i Vlade nije bilo dovoljno poverenja». To je vse premila označba dejanskega stanja in smotrenega boljševiškega delovanja. — Smrtno kazen na fronti (prim. 137) je vpeljal Kornilov na lastno odgovornost. Kerenski kot vodja nove vlade je pozneje potrdil to naredbo in pomagal Kornilovu do časti glavnega poveljnika. S tem je pridobil Kerenski naklonjenost nesocialističnih krogov, ki so hrepeli po močni roki. Obenem so bili na njegovi strani socialisti, ki so se bali monarhističnih vojnih krogov. V borbi s Kornilovim se je mogel nasloniti Kerenski samo na boljševiške petrograjske delavce in je tako pripravil pot Leninu. Treba bi bilo razložiti na strani 138. te «zapletene dogadjaje», ker sicer ni razviden zgodovinski pomen «suparništva» med Kerenskim in Kornilovim (131). Avtor brani Kerenskega, ki «je vršio svoju dužnost sa puno samopregora i unutarne vatre» (137) ter sploh ne omeni «kerensčine», nezdravega razmerja med državno in vojno oblastjo, dasi ima ta izraz določen pomen. (Oživel je pozneje v beli vojski, sedaj pa je mednarodn.) — Zakonski načrti Kerenskega dobe so označeni (131) kot «važni produkti ljudskega duha... Ovi zakoni... su imali, da obezbede narodu dotle nevidjenu... slobodu. Ali je bilo sudjeno drukčije. Bolševici brzo su ukinili sve zakone.» Na str. 141. se obžaluje, da ni utegnila vlada Kerenskega prejeti polnomočja od ustavotvorne skupščine, kjer so «najbolje prošli na izborima socialisti-

revolucionari» (156). Ko čitamo pozneje (159) o sramotnem razgonu te skupščine pod boljševiki, se spomnimo nepričakovanega gesla v »Zgodovini ruske revolucije« Miljukova: »IV. Duma strmoglavi monarhijo!« Lirično precenjevanje onemoglih zbornic in na papirju ostalih zakonov zbližuje oba avtorja, dasi Miljukov napada, Jelačić pa brani Kerenskega. — Na str. 180. je omenjeno »dvomiselnost« postopanje Nemcev napram boljševikom. Tudi ta izraz je pre slab. Grof Mirbach je bil leta 1918. gospodar v Moskvi. Nemci menda niso posebno verjeli v dolgotrajnost pohlevne a nepriljubljene sovjetske vlade (Krasnaja knjiga V. Č. K. I. poročilo o Mirbachovem umoru) in so iskali bolj varnega poročstva za Brest-Litovsko pogodbo. Več prič (R. Wilton, P. Gillard, N. Sokolov) spravlja s tem v zvezo mučniško carjevo smrt, ker »bi si dal rajši odrezati roko kakor podpisati novo sramoto«. Romanovce sploh označuje avtor kot ljudstvu »i po krvi i po duhu tujdinskiu dinastiju« (37), dasi ne manjka tuje krvi nobeni izmed evropskih vladarskih hiš. — Med vzroki poloma belih so navedena nasilstva nad kmeti (185) in Denikinov agrarni zakon (186). Nacionálni boljševiki govorijo sploh o muhasti dialektiki zgodovine, zaradi katere je bele kompromitiralo pred ljudstvom prijateljstvo z antanto, med tem ko so postali internacionálni sovjeti nacionálni ruski činitelj. (Ustrjalov v »Smeni vek«.) Sebična angleška in brezglava francoska politika sploh nista omenjeni, dasi se poslužuje avtor glavnih virov »spominov generalov Denikina in Lukomskega«. »Divna snaga« boljševiških oddelkov (185) je temeljila baje tudi na dalekosežnem vohunstvu in terorju med moštvom. (Dokumenti M. Kritskega v XVIII. zvezku Arhiva ruske revolucije.) — Manjšinska vprašanja (152) so komaj označena. Izjemo dela ukrajinsko: osebni avtorjevi spomini (o revoluciji na deželi, 125, boljševiki v Kijevu, 160) so zelo zanimivi, toda čitatelj ne vé, kaj naj misli o Petljuri in Viničenkju (161, zadnji je bil omenjen na str. 98. samo kot erotično-revolucijski pisatelj). Agrarni pregled bi moral tvoriti temelj slike današnje Rusije, a je prekratek: niso navedene niti poučne številke poloma prehranjevalne politike vojnega komunizma, ne dalekosežne davčne izpremembe »Nove Ekonomske Politike« (190).

G. Jelačić se ne spušta v zaključno vprašanje o zgodovinski upravičenosti sovjetskega prevrata, ker še ni čas ugotavljati, ali ni plačala Rusija predrago svoje izkušnje (190). Zatekel se je kot nepristranski opazovalec k stari (to je evangeljski, Mat. VI, 16—20) modrosti: drevo se spozna po sadu, in ugotavlja, da »su do sada plodovi bili dosta loši. Možda će se oni v toku vremena popraviti. Život pobjedjuje opake teorije i leči teške rane na narodnome telu... Jedno ipak izgleda potpuno sigurno, da neće uspeti nikakva restavracija. Nju zaista i ne treba želiti« (191). Tudi boljševiki si ne želijo restavracije in vendar je izšla lani knjiga mladega sovjetskega pisatelja, kjer stoji, da bo Rusija kot kmečka dežela ali republika z izredno močnim centralizmom ali pa izredno prosta monarhija. Misel na narodnega carja ni umrla med ljudstvom in se bo lahko vzbudila, ker je uničila revolucija gospodo, ki je stala med kmetom in carjem. (Vsevolod Ivanov: Mi. Kulturno-zgodovinske osnove ruske državnosti.) Kljub redkemu optimizmu g. Jelačića bo pogrešal čitatelj splošno oceno ne boljševiškega »zaokroženega, logičnega sistema« (190) ali sedanjih ruskih razmer, temveč zgodovinskega pojava samega. Na str. 188. stoji sicer, da je bil Lenin »crveni Car i crveni Papa... buduć, da je Rusija, baš kao i Vizantija, stalno naklonjena cazaropapizmu«. Toda ta znana misel ima lahko različno filozofsko-zgodovinsko ozadje. Tako priznava Masaryk v »Svetovni revoluciji« sovjete za dete carizma, novo avtorsko diktaturo, primitiven socijalizem. Monarhist A. Saltykov izvaja (v zanimivi knjigi »Dve

Rosiji») nasprotno Leninovo zmago iz »prokletega maksimalizma ruske duše«, zgodovinskega sovražnika evropske državnosti petrograjske dobe. Tudi Miljukov smatra, da »vodita Lenin in Trockij pokret, ki spominja bolj na ljudske upore XVII. in XVIII. stoletja: Pugačeva, Razina, Bolotnikova, kakor na zadnje besede evropskega anarho-sindikalizma«. Mnenja o ruskem komunizmu so jako različna. Njegov sovražnik profesor Struve ponavlja besede znanega P. Čadaajeva (1836): »Zdi se, da je cilj našega (t. j. ruskega) življenja, podati veliki nauk človeštvu«, in sicer za predrago ceno (Rusk. Misel, 1923, I.). Zato misli prof. F. Stepun (Sovremen. Zapiski, XV), da niso ruske izkušnje prepričevalne za druge narode, kajti v ruskem komunizmu je več Rusije kakor socializma. — Ne smemo zahtevati od g. Jelačića nedosegljive objektivnosti, naj jo še tako poudarja, in sicer tembolj, ker se predstavlja kot »publicist i aktivan političar«. V knjigi se neizbežno zrcalijo avtorjevi politični nazori. Neizvedljivo načelo popolne nepristranosti škoduje celotni preglednosti dela. Kot zgodovinski pripomoček bo seveda izpopolnila »Ruska revolucija« dosedanje vrzel na trgu, toda ne bo ustregla onim zahtevam »praktične politične modrosti«. o katerih piše v temperamentnem uvodu M. Čurčin.

Priloženi »Kratek pregled literature« je slučajen. Med spomini ni na primer Herzenovih »Byloje i dmy«. Namesto težko pristopnih del Leroy-Beaulieuja in Wallacea bi se lahko priporočala novejša O. Hötzscheva »Russland« itd. Knjiga, žalibog, nima seznama gesel in osebnih imen. Zadnja so podana v predomači obliki (dasi nedosledno, n. pr. Philippe, 56), ter čitamo: Gliša Raspučin, Svetopuk-Mirski, Kašen, Sadul, Giljbo itd. Tozadevni tiskovni popreški niso popravljeni: na str. 96. in 132. mora biti Čhejidze, na str. 186. Perekop. Ruski »y«, ki je izostal v imenih kot Vyrubov, Stolypin i. dr. je pokvaril antitezo uvodne pesmi Nekrasova: »svesilna — potištena« (zabitaja) Rusija, ne pa »zaboravljena« (zabytaja). Zadnjo napako je pogrešil menda Harambašić? (prim. 44).

N. Preobraženskij.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Drama. — Begović: Božji človek. (Vtiski uprizoritve dne 6. marca 1927.)

Begović pravi o sebi, da je modernist. Naša kritika, kolikor je bila do sedaj objavljena, je mnenja, da je to njegovo delo precej šibko in premalo umetniško, njegovega modernizma ne najde v drami in gre preko tega vprašanja. Vendar priznava skoraj enoglasno, da stvar vendarle ni tako brezpomembna, da ima neko jedro, le ne vé, kje stvar boleha, v drami sami ali v njeni uprizoritvi.

Mislim, da je Begović avtor, ki zasluži več pozornosti. Njegova drama »Božji človek« je precej pomembno delo, vsaj za naše skromne razmere, četudi je res malo malce literarno, ki pa vseeno jasno dokazuje, da avtor vé, kaj hoče. On pojmuje današnji čas in njegovo zahtevo po izrazu, stil sedanjosti, kot malokateri na našem jugu. Struktura te njegove umetniške zgradbe je dramatsko-ekonomska in organsko dosti logična, a kar je glavno: njegov realizem raste neposredno iz življenja, je silen, živ in sočen, se dejansko pretvarja v zdravo in naravno duhovnost ter v organsko-pristni simbolizem. Vpliv Pirandella, Shawa in morda še kakega drugega večjega sodobnika je pri njem viden, vendar je Begović prirodnejši. Moderna drama se sicer zaveda, da so antični časi, da je Shakespearejev svet za nami, zato je temeljito

obračunala z junaki tako zvane klasične dobe, vendar so izvečine njene dramske osnove in njeni tipi še vse preveč homunkulozni, da bi mogli biti kruh in mleko ljudskemu mišljenju in najti stik z dušo širših množic. Begović pa je izdatnejše obdarjen s čutom pristnega onostranstva in spaja trenutno vsakdanost po umetniški magiji z nadnaravnostjo, ki je sicer umničenju nedostopna: on je kakor studenec, izvirajoč iz domače grude, razlivajoč se po pestrih livadah in skalinah in ki usiha zopet v rodni zemlji. Njegovi tipi, da, vsa snov te drame ni podana perfektivno in finalno, temveč razvojno, ne razvojno v fabuli, temveč v karakterjih. To pa je bistvo moderne drame, ki je zavestno prekoračila antični in shakespearski svet, od katerih smo bili do zadnjih dni tako odvisni na tem polju. S tem so podani novi vidiki: snov, tipi modernega sveta ne rastejo več na vzven in le v zaključeno fabulo, temveč na znotraj, v karakter, iz realnih tipov nastajajo simboli, iz zaključenih oseb — prispodob, vedno odprte in nezaključene, ker stoje v živem življenju. Uvod in konec te Begovićeve drame sta dva močna stebra. Uvod odpira vrata: ne kakemu antičnemu mitu, ampak večni postavi, ki teče skozi notranjost vsakega človeka, ravno tako zaključek drame dejansko ne zaključuje drame, marveč jo spaja s prihodnostjo. Zato je jasno, da se vmesno ne more doigrati dejanje, ki bi bilo ločeno od uvoda in konca, temveč se mora bočiti mogočna kupola dejanja, tesno, organsko sloneča na obeh stebrih. Za boljše umevanje povedanega je treba navesti nekaj osnov.

Za današnje čase je zmotno videti vzor drame v antičnem svetu ali v shakespearskih umetninah. Starogrška drama je živela ob mitu. Ti miti so bili za one čase žive knjige, v katerih so bile podane za antičnega človeka slutnje večnih zakonov, onostranstva, bile so svete pravljice, iz katerih mu je vrela živa religija: bili so zrcalo njegovemu trpkemu realnemu življenju. Zato se vrši vse dejanje teh mitov v svetu velikašev in bogov in nikdar ne v življenju ljudskih množic. Brez teh mitov si helenske drame niti misliti ne moremo. Vsi ti miti pa so nastali iz svetovnega nazora starega sveta, ki ni veroval in ni mogel verovati v razvoj človeškega značaja, zato se dozdeva površnemu opazovalcu, in to napako sta zagrešila celo Goethe in Schiller, kakor da bi bila nosilka tragike življenja — usoda. Antični človek ni premagal zakona substance, njegov karakter ni segal v onostranstvo, zato se je morala vsa njegova življenska tragika doigrati v fabuli, v mitu. V tem okviru so mogli antični junaki le poginjati, brez upa zmage, le zato in le v toliko vzbujajo ti heroji še dandanes v nas neko sočutje, ki je pa bolj estetske nego življenske narave.

Drugače shakespearski svet. Ta ni veroval več v naravno-historični mit v antičnem zmislu, ampak pred njim je ležala gola realnost življenja. Tudi Shakespeare ni segal v življenje ljudstva, ampak nalik antiki v svet gospodujočih, kjer žive ljudje v polnem razmahu, zato se je njegov genij osredotočal v smeri karakterja. Človeški karakter je zanj ves resnični svet. Ako so bili antičnemu svetu miti prvinski elementi, ki so podajali snov za oblikovanje značaje, kot rezonanca življenja vobče, je pri Shakespeareju tak mit le umetno prikrojena fabula. Na eni strani je tedaj mit — vir drame, na drugi le — prikrojena fabula, četudi vzeta iz resničnega življenja, le pomožno sredstvo za razvoj značaja. Odtod vsa bohotnost njegovih značaje. Toda pri Shakespeareju so vsi njegovi karakterji, kakor pri antiki, po svojem jedru p o g a n s k i: ne eden ne drugi svet ni premagal zakona substance in njene težnosti. Njih najpristnejši znak je vera v zunanji, materialni svet in njih trmasta nezlomljivost volje.

Moderna, ta svinga vsega sodobnega umetniškega sveta, pa koraka v novo dobo razvoja človeškega življenja, sicer polagoma in često z neuspešnimi poskusi, a vendar s pravim intuitivnim občutenjem. Ta je že vstopila v tajnostni svet notranjosti človeka, spoznavajoč možnost duševnega razvoja in vstajenja, ki ga je oznanjalo že prvotno krščanstvo. Za znamenitimi predhodniki in oznanjevalci nove dobe, kot so bili Tolstoj, Dostojevskij, Solovjov, Čehov i. dr., je tudi znanstvo odprlo duri v ta novi svet človeške duše. Koliko gradiva že nam je podala na tem polju moderna psihologija v svojih panogah, kot v psihoanalitični, eksperimentalni, primerjalni, razvojni itd. Vse to delo ni v bistvu nič drugega nego iskanje dokazov za možnost razvoja človeškega značaja, od animalnega človeka do božje-človeškega. V tem delu se osredotočajo vsi napori modernega človeka, ki hoče za vsako ceno ločitev od poganstva, ki hoče preko nauka krščanstva — v doživljanje krščanstva, to pa v vsej njegovi življenski resnici.

Tu se odpirajo razvoju duševnega življenja nova, vsestranska pota. Nauk krščanstva je za današnji racionalistični in mehanistični svet v premnogi primerih temačen in poln svetobolja. Toda doživljanje krščanstva v modernem zmislu, kakor ga pojmujejo Scheler, Wittig, Werfel, Zweig i. dr., je vse nekaj drugega nego odpoved od življenja, nego le suhoparna falanga teoloških pojmov. Kakor gotovo pomenja vse teološko pojmovanje nujno potrebno predstopnjo za preciziranje noumenona (Kant) in noetike vobče, tako nujno mora projicirati in izžarevati ves ta svet pojmov — zmagoslavno zavest notranje svobode, moči in ustvarjanja tja v življenje. To pa je mogoče le tedaj, ako spoznamo, da karakter ni stacionarni in neizpremenljivi element, temveč genetični in evolucijski.

Gre tedaj za dva osnovna tipa človeškega značaja, za poganški tip, kakršnega je doživljala antika, in za pristni krščanski tip, ki je doslej živel v svetu le malo umevan, nadvse skromno, skoro izključno le v nauku in ki stopa sedaj polagoma dejansko v življenje. Tu vodi mejna črta med staro klasiko in med vedno živo, do sedaj povsem še ne doumljeno romantiko. (Strich.) Vsak teh tipov ima svoje izhodišče: teoretično spada prvi v materinski, odnosno splošno-ženski, drugi v očetovski, odnosno splošno-moški kompleks (Danzel, Gräbner, Frobenius), prvi je le vzprejemajoč, upirajoč se zlu in zato segajoč v skrajni, materialni individualizem, drugi, po spoznanju ničevosti zemeljskega, snovnega individualizma, le podajajoč, stvarjajoč in prehajajoč v duhovno individualnost. To so seveda le termini tehnici za razumevanje eksistence teh dveh svetov, v organskem življenju pa sta oba opisana elementa združena v človeku in sta glavna nosilca dramatičnega razvoja vsakega posameznika. Osnove prave umetniške drame, ki se odigrava na odru, stojé tedaj v tesni zvezi z živim življenjem in če teh ni, ali če so nezadostno razvite, nas mora pustiti vsako tako delo hladne.

Iz zgoraj povedanega je razvidno, da je edini nosilec resnične umetniške drame — k a r a k t e r, ki se izživlja ali v zunanem, historičnem, že dovršenem mitu kot živi emanaciji življenja, ali pa v notranjem, vedno odprtemu mitu človeške psihe. Za polnokrvno izživljanje enega ali drugega tipa karakterja pa je nujno potreben idejni svet, ki tvori nekako avreolo krog svojega materialnega jedra. Ta idejni krog, brez katerega ne more biti nikakega življenskega razvoja in ki ga označujejo n. pr. Frobenius s terminom: *pai-deuma*, Spengler z: *dušo kulture*, Platon z: *večnimi idejami*, katoličanstvo z: *vero v posmrtnost* itd. — je vedno futuristične narave. Dandanes je ta ver-

nost v prihodnost pri vseh narodih, ki so doživeli v zadnjih letih svoj debakel, deloma uničena, deloma še zelo malo razvita, odtod šibkost umetnin, odtod oklevanje avtorjev, ki se ne morejo ločiti od preteklosti in ne vstopiti z vso odločnostjo v novi svet. Vse te, za nepoznavalca zakonitih osnov duhovnih ved zmedne niti pa segajo tudi do režiserja, ki čestokrat ne more razbrati osnove in tenorja dramatičnega dela. Ako režiser tega ne zadene, je vsako delo na odru že vnaprej izgubljeno. Zato sem mnenja, da današnje gledališke krize ni kriv le avtor in ne le publika, ki išče nadomestka v kinu, ampak v veliki meri režiser z vsem svojim predstaviteljskim aparatom.

Vse to je bilo treba povedati, da bo vsaj malo razumljivo, kar navajam o Begovičevi drami. On je romantik v pravem pomenu besede. V kolikor njegovo delo ni bilo podano po njegovih intencijah, ni kriv avtor, ampak režija. Navadno so režiserji današnjega časa kot osebnosti prešibki, da bi mogli uprizarjati dramatska dela povsem enotno in zaokroženo s svojim zamislekom in svojo inspiracijo na podlagi avtorjevih intencij. Gre za individualnost režiserja, ki mora imeti vse predpogoje za popolno umevanje dramatskega dela in njegovega težišča: zato mora biti režiser sam — umetnik. Kjer ni tega, dopuščajo le-ti igralcem svobodno pojmovanje in podajanje tipov, seveda poleg lastnih potez, tako, da zadeva dvoje pojmovanj drugo ob drugo. S tem je enotnost uprizoritve uničena. Dobro, ako bi dopuščali svobodo individualnega podajanja — igralcem do skrajne meje, v zmislu ruske šole. O sijajnosti tega načina smo se prepričali pri Rusih samih. Vendar je treba pomisliti, da zahteva ta način obširnega študija, veliko časa in zato gmotnih sredstev. Tega pa mi kratko ne zmoremo, ker bi morali imeti najmanj trikrat večji igralski zbor.

Iz vsega navedenega sledi, da je pač najslabše, ako je režija amfibične nature: malo po starem, malo po novem. Take neenotne uprizoritve vplivajo na gledalca nadvse porazno, ga razdvoje, ga ne morejo zadovoljiti, ne duševno ubrati in ne nasititi. To je tedaj mogoče doseči edino z enotnostjo in zaokroženostjo, ki naj bo končno stvorjena po novem ali starem receptu. Na ta način se dá napraviti celo iz šibkih del nekaj pomembnega.

Poznam Pugljevo delo in njegov dober čut za neko panogo dramatskih del, vendar moram to pot resnici na ljubo pribiti, to pa kljub Begovičevi pohvali, da v tej drami ni potegnil črte dosledno, kakor jo zahteva delo samo. Ostal je vse preveč pri tleh in celo uvod in zaključek sta padla skoro na nivo pridige, dejanje med njima pa je mesto dvigajoče se stavbe — le precej pohleven obok. Snov te drame zahteva, da raste v kupolo, iz realizma v simbolizem, karakterji morajo rasti iz realnosti v tipičnost — vse mora preiti več ali manj v koturen. Ker ni bilo tedaj pravega pojmovanja in zamaha v osnovah, zato tudi Damjan ni mogel biti dosti več kot šablonski tip duhovnega človeka. Mara je bila v prvi polovici igre dobra, pozneje pa je njena živost preveč ponehaval: postala je le resignirana, ni pa oživila duhovno. Najbolj pa so se pogreški režije pokazali v sceni z bolniki in pohabljenici. Ta del igre je naravnost prehajal v nov koncept, to pa radi prehudega podčrtavanja posamnih tipov. Videl sem, kako je vse to vplivalo na publiko, ki se je prav predpustno zabavala. Ako se kedaj kritik jezi nad publiko, češ, zakaj se smeje mesto joče, tedaj je treba vedeti, da gre to izvečine na rovaš režiserja. Kapetan je bil premalo tipičen, čisto nedosleden; posebno ne gre menjavati ritma govora vloge z ritmom vsakdanje govorice. Krstan je silna figura, ki zahteva duhovitega igralca.

Prepričan sem, da bi doseglo to delo prav lep uspeh, ako bi bilo dobro zasledeno in enotno uprizorjeno. Mislim, da se izplača uprizoritev zgraditi iznova, ker je delo domače.

Ivan Rozman.

Božična razstava. (Jakopičev paviljon, december 1926. — januar 1927.) Malo pred božičem je ljubljanski odsek Združenja likovnih umetnikov priredil svojo «razstavo umetnin». Bila je to prva umetnostna prirediteljska strokovnega društva, ki pa z ozirom na kvaliteto podanega materiala svojega imena ni zaslužila. Razstavljenih je bilo sicer prav mnogo proizvodov dvajsetorice slikarjev in kiparjev, toda umetnin je bilo malo med razstavljenimi blagom. In če ne bi bilo dvoje, troje dobrih imen med njimi, bi bila prirediteljska nudila še žalostnejše lice.

Odličnost in visoka umetnostna izrazitost R. Jakopičevih slik je med šibiki sosedji postala še vse očitnejša in izkazalo se je iznova, da je pri starih svežina in mladostnost, ki je naraščaj vedno ne kaže. Zanimive so bile te večidel nedovršene pokrajinske študije od Save, motivi iz gozdov in zimske impresije po svojem svetlejšem in — če je to mogoče —, še harmoničnejšem koloritu, nego ga poznamo iz njegovih žgoče barvitih slik zadnjih let.

Več blejskih pokrajinskih vedut je poslal Matija Jama. Spadale so z Jakopičevimi med najboljše in tudi tehnično najdovršenejše, kar je razstava nudila. Novega z njimi ni pokazal.

Poleg teh dveh je stal visoko nad celotnim miljejem neorgansko sestavljene razstave plodoviti kipar Lojze Dolinar. Med novimi deli je priljubljeni njegov motiv «Putifarke» pokazal pravo umetniško podobo: slikovito razgibano, močno baročno pojmovano, a notranje malo izrazito življenje. Sem spada tudi posrečena, čisto impresionistično nemirna «Sfinga». Bolj sveže podana in naturalistično točneje obdelana je bila študija velikega ženskega poprsja. Ta «Torzo» bi skoro smatral za eno izmed najmočnejših in obenem po svoji neprisiljeni naravnosti tudi najsimpatičnejših Dolinarjevih del zadnjih let. Spričo njega ne morem razumeti, odkod izvirajo nekatera (najbrž istočasna) dela, kakršna smo n. pr. videli v dveh eksemplarjih «Krista». Neodživljena, nepresnovana zamisel in nesamostojna oblika.

Grafik Miha Maleš je to pot v domovini menda prvič pokazal večjo zbirko. Bilo je vsega preveč, vendar se je njegova podoba prav jasno očitala. Najjače se je tvorčeva individualnost izživela v litografiji. Bilo je tam par zanimivih listov («Na kanapeju», «Strah» in dr.), kjer avtorjeva oblikovalna odvisnost in nesigurnost ni mogla zabrisati njegove stvariteljske sile. Dasi je bila med ujedkovinami «Misel» (suha igla) krepko pojmovana, v splošnem treba ugotoviti, da se v tej grafični panogi Maleš še ni našel. Osebnost od teh in lesorezov so bile kolorirane risbe, kjer zna z barvo prav prijetno oživiti predmete («Polakt», «Devica»). Poleg nenavadne plodovitosti kaže Maleš navzlic mnogim še neprebavljenim vtisom veliko mero osebnosti. Bolj sam sebi zvest je v mirnih, sanjavih nastrojenjih, nego v navidezno strastnih, pogosto na gol efekt računajočih kompozicijah. Napredek, ki mladega grafika vodi navzgor, je dobro viden.

Med ostalimi razstavljalci se vrstijo imena, ki jih srečujemo nekatere češče, druge redkeje na naših umetnostnih prireditvah: Franjo Ančik, Stane Cuderman, Dragotin Fatur, Ivan Franké, Maksim Gaspari, Elko Justin, Fran Klemenčič, Fran Repič, Hinko Smrekar, Saša Šantel, Avgusta Šantlova, Henrika Šantlova, Anton Trstenjak in Ivan Zajec. Kakšni umetnostni vidiki so vodili strokovno juryjo pri presoji vposlanih proizvodov, ni razumljivo. Saj

je bilo med razstavljenim materialom nekaj povsem diletantskih del, ki niso sodila v družbo umetnin.

Prireditve svojega poglobitnega namena kot prodajna razstava ni dosegla, umetnostno je pa njen pomen neznan. Pokazala je, da je z malimi izjemami skoro vse najboljše, kar naša upodablajoča umetnost premore, ostalo izven kroga udeležencev. Tako je ta prva razstava naše oficijelne umetniške organizacije pokazala, da ta doslej, žal, ni znala pritegniti dolge vrste odličnih, resnično tvornih reprezentantov in da idejno za slovensko umetnost in umetnike le prav malo pomeni.

K. Dobida,

INOZEMSKI PREGLED

Pregled francoske književnosti v minulem letu. Veliko pozornost je vzbudil Henri Brémont s svojimi razpravami o čisti liriki, ki so izzvale precej debat in polemik. Ko se je Brémont obširno razgovoril o Poeju, Baudelairu, Mallarméju in Valéryju, je pripoznal, da čiste lirike (poésie pure) prav za prav ni in je s tem nepričakovanim zaključkom še bolj poživil splošno razgibanost.

Vobče pa je bila v minulem letu precej obilna žetev na polju pesništva. Poleg novih kritičnih izdaj Victorja Hugoja so tudi sodobniki obelodanili mnogo pesniških zbirk. V prvi vrsti Raymond de la Tailhède, ki mu je uspelo zlit duha klasike z romantiko v pesmih, ki močno spominjajo na Pindara. — Paul Valéry je izbrušenost svojega duha izkazal s svojimi «Rhumbs» in «Cahier B», z raznimi uvodniki in članki, ki pričajo, da je francoski esprit še vedno mladostno svež in izostren.

Izmed kritikov in esejistov moramo omeniti Alaina («Système des beaux arts», «Propos»), Eugène Montfort («Les Vingt-cinq ans de littérature»), Clémentineau («Démosthène»).

Velik uspeh so dosegli romani, v katerih se je še najtvorneje udeleževal francoski pisatelj. Omeniti moramo imena: V. Bourget («Danseur mondain»), Henri de Régnier («Escapade»), J. Duhamel («Pierre d'Horeb»), Jean Carrère («Fin d'Atlantis»), H. de Montherlant («Bestiaires»), H. Pourrat («Mauvais garçon»), H. Barbusse («Force»), Pierre Bost («Crise de croissance»), A. Bailly («Saint Esprit»), André Gide («Faux monnayeurs»).

Cez noč se je proslavil Georges Bernanos, ki je s svojim delom («Pod satanovim solncem») uvedel v literaturo spet Mefista in mu pripomogel do aktualnosti. Ta knjiga razodeva dokaj temperamenta in čudaštva. S Pavlom Morandom je francoski roman segel precej daleč izven Francije in tudi R. Dorgelès («Partir») ter H. Bérard («Le Bois du Templier pendu») sta epiki utrdila sloves. Sploh pa so novodobne smeri tako raznolike in mnogotere, da je sedaj nemogoče izreči končno besedo o značaju in splošni podobi sedanje epike. Minulo leto je izšlo tudi precej monografij in življenjepisov, pa tudi priložnostnih člankov in razprav o slavnostnih obletnicah, ki so jih izzvala imena: Sv. Frančišek Asiški, Théophile de Viau, Madame de Sévigné, George Sand, E. Fromentin, Emile Montegut, — nekrologi in spomini na umrle: René Boylesve, G. Geffroy, Jean Richepin... Toda med najboljšimi deli minulega leta moramo posebej omeniti knjige Valéryja, La Tailhède in pa dela «Mystère en pleine lumière» od Mauricea Barrèsa.

(Po poročilu P. Soudaya — Miran Jarc.)

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- ***Antologija** crnogorskih pesnika i pripovedača. Sestavil Fetar M. Božović. Podgorica. Štamparija «Ujedinjenje». 1927. 156 str. Cena 20 Din.
- Badalić Josip**, Iz savremena ruske književnosti. Pjesme Aleksandra Bloka. Zagreb. Hrvatski štamparski zavod d. d. 39 str. Cena 15 Din.
- Jarc Miran**, Človek in noč. Lesoreze izrezal Božidar Jakac. Ljubljana. Samozaložba. 1927. 62 str. Cena 25 Din.
- Kipling Rudyard**, Knjiga o džungli. Iz angleščine prevel J. M. Ljubljana. Tiskarna «Merkur». 1927. 264 str. Cena broš. 20 Din, vez. 30 Din.
- Meško Ksaver**, Kam plovemo. Povest. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 205 str. Cena broš. 36 Din, vez. 46 Din. (Prosveti in zabavi, 15.)
- Milniks**, Uništen korijen. Savremeni roman. Zagreb. Hrvatski štamparski zavod d. d. 1927. 126 str. Cena 20 Din.
- Mrkun Anton**, Alkoholno vprašanje. Ljubljana. Založnik ? 1927. 160 str. Cena 28 Din.
- Pravljice** o Gralu. Po francoskih virih povedala naši mladini Anka Nikolič. Ljubljana. TKD Atena. 1927. 30 str. Cena 20 Din.
- ***Stojadinović Nikola**, Jugoslovenski odbor. Članci i dokumenti. Zagreb. «Nova Evropa». 1927. 83 str. Cena 40 Din.
- Veber France**, Idejni temelji slovanskega agrarizma. Programatična socialna študija. Ljubljana. Kmetijska tiskovna zadruga. 1927. 335 str. Cena broš. 45, vez. 60 Din.
- Venny**, Sene. Beograd. Založnik ? 1927. 172 str. Cena 15 Din.
- Vindex**, Homoseksualnost. Prevel Iso Barbar. Zagreb. Džepna knjižnica (br. 5). 1927. 48 str. Cena 6 Din.
- Yovitchitch Lena A.**, Pages from here and there in Serbia. With a Preface by Professor Bogdan Popovitch. Belgrad. S. B. Cvijanovich. 1926. 169 str. Cena 45 Din.

Shakespearjeva dramatična dela v slovenskem prevodu.

Tiskovna zadruga izdaja Shakespearjeva dela v znamenitem prevodu Otona Župančiča.

Do sedaj je izdala štiri knjige: **Sen kresne noči.** Broš. 14 Din, vez. 20 Din. **Macbeth.** Broš. 14 Din, vez. 20 Din. **Othello.** Broš. 20 Din, vez. 26 Din. **Kar hočete.** Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Započeto delo hoče nadaljevati in Oton Župančič pripravlja novo serijo prevodov: *Zimska pravljica, Hamlet, Komedijska zmešnjav, Mnogo hrupa za nič, Tako jo je ukrotil, Kakor vam drago, Rihard III., Romeo in Julija, Vihar, Antonij in Kleopatra.*

Shakespearja mora imeti vsak kulturni narod v svojem prevodu in v knjižnici nobenega izobraženca ne smejo manjkati njegova dela. Da se izvede načrt Otona Župančiča in Tiskovne zadruge,

vabimo vse slov. izobražence,

da se javijo Tiskovni zadrugi **kot stalni naročniki** na vsak nov prevod Shakespearjevih dram in da naročijo že do sedaj izišle. **Stalni naročniki dobe vse do sedaj izišle skupaj po znižani ceni** broš. 60 Din, vez. 80 Din. Prvi zvezek nove serije izide jeseni in se naročnikom takoj dopošlje.

Prijave za stalne naročnike in naročila sprejema

knjigarna Tiskovne zadruge v Ljubljani

Prešernova ulica šte. 54.

Nova pripovedna knjiga:

Ksaver Meško: Kam plovemo. Povest.

Strani 205. Broš. 36 Din, platno 46 Din, poština 3 Din.

Naročila sprejema

knjigarna Tiskovne zadruge v Ljubljani.